

BİDGE Yayınları

XXXXXX

Editör: xxxx

ISBN: xxxx

1. Baskı

Sayfa Düzeni: Gözde YÜCEL

Yayınlama Tarihi: 25.12.2024

BİDGE Yayınları

Bu eserin bütün hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının ve editörün yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Sertifika No: 71374

Yayın hakları © BİDGE Yayınları

www.bidgeyayinlari.com.tr - bidgeyayinlari@gmail.com

Krc Bilişim Ticaret ve Organizasyon Ltd. Şti.

Güzeltepe Mahallesi Abidin Daver Sokak Sefer Apartmanı No: 7/9 Çankaya /
Ankara

İçindekiler

Polis Konulu Fıkralarda Rüşvet Suçu Üzerine Bir Değerlendirme*4	
Ferhat Özmen	4
Masallarda Kültür Aktarımı	17
Mehmet Ali BAŞARAN	17
Taşeli Masallarından “Ettiğini Bulur” Masalı Üzerine Bir Değerlendirme.....	36
Ferhat Özmen	36
Ekşi Sözlük Yazarlarının “Nef’î” Algısı.....	44
Özlem ERCAN.....	44
<i>Nef’î Divanı</i> ’ndaki Alışılmamış Bağdaştırmaların İşlevleri Üzerine	91
Mehmet Halil ERZEN.....	91

BÖLÜM I

Polis Konulu Fıkralarda Rüşvet Suçu Üzerine Bir Değerlendirme*

Ferhat Özmen¹

Giriş

Sözlü kültürde önemli bir yer edinen fıkralar, mizah penceresi bağlamında içinde yaşatıldığı toplumun sosyal dokusunu yansıtır. Kültürel belleğin önemli bir nesnesi olan fıkralar, toplumsal ilişkilerde yaşanan kimi aksaklıklara ışık tutarak bireyleri güldürürken düşündürmeye amaç edinir. Fıkra, “*Hikâye çekirdeğini hayattan almış, bir vaka veya tam bir fikrin teşkil ettiği kısa ve yoğun anlatımlı, beşeri kusurlarla içtimai ve gündelik hayatta ortaya çıkan kötü ve gülünç hadiseleri, çarpıklıkları, zıddiyetleri, eski ve yeni arasındaki çatışmaları, sağduyuya dayalı ince bir mizah, hikmetli bir söz, keskin bir istihza yolu ile yansıtan; umumiyetle bir fıkra*

¹ *Bu çalışma “Mizah Dili Bağlamında Polis Konulu Fıkralar” adlı yüksek lisans tezinde üretilmiştir.
Dr. Öğr. Gör. Samsun Üniversitesi/Dilmer, ferhat.ozmen@samsun.edu.tr.
ORCID: 0000 0003 2969 5726

tipine bağılı olarak nesir dili ile yaratılmış, sözlü edebiyatın müstakil şekillerinden ibaret yaygın epik-dram türündeki realist hikâyelerden her birine verilen isimdir.”(Yıldırım, 1999: 3). Yaşanmışlık eseri olan fıkraların bazıları kimi zaman bir karakter ya da meslek grubu etrafında anlatılır. *“Ahmak, deli, hırsız, polis, doktor fıkraları bir karakter veya meslek grubu ile ilgili olan”* (Sakaoğlu, 1992: 44) fıkralar bu bağlamda değerlendirilebilir.

Mizah türleri içinde en yaygın olan fıkralarda çoğu zaman toplumsal yaşamda beğenilmeyen, eleştirilen ve huzuru kaçırın olay ve olgular üzerine mizah penceresi bağlamında eleştiri mesajlar gönderilir. Bunun temel amacı bireylere ders vermek, onları söz konusu olgulara karşı bilinçlendirmektir. *“Fıkralar Türk halkının sağduyusu ve iğneleyici özellikleri birleştirilerek ortaya çıkmıştır. Bu ürünlerde halkımızın mizaha bakışını ve engin hoşgörüsünü görebiliriz. Fıkralar bireyin ve toplumun ilişkilerini inceleyip onlara ayna tutması açısından işlevseldir.”* (Artun, 2009: 147). Polis fıkraları bir türü değil, bağlamı, yani içinde polisin yer aldığı fıkraları anlatan bir terimdir. Polislerin konu edildiği ve polislik mesleği ile ilgili fıkralarda da diğer fıkralarda olduğu gibi toplumsal eleştiri mesajlarına rastlanır.

Toplumsal yozlaşmanın bir göstergesi olan rüşvet *“Yaptırılmak istenen bir işte yasa dışı kolaylık ve çabukluk sağlanması için bir kimseye mal veya para olarak sağlanan çıkar; anahtar, arpa, yem, yemlik”* (URL-1) şeklinde açıklanır. Herhangi bir görevi yerine getirmekle sorumlu bireyin kendisine verilen yetkilerini kötüye kullanarak insanlardan çıkar sağlaması ya da bunun karşılığında çeşitli faydalar elde etmesi rüşvet ile açıklanır. Devletin var olması ile ortaya çıkmış ve tarih boyunca değişik

cezalar ile cezalandırılmış rüşvet suçuna karşı çeşitli yasalar çıkartılmıştır. *“Bütün suçlar gibi rüşvet de pek çok nedenden kaynaklanmaktadır. Bu nedenlerin başlıcaları ekonomik, yönetsel, sosyal ve psikolojik nedenlerdir.”* (Işık Alptekin, 2008: 20). Gelirini yetersiz bulan, çalıştığı kurumda yönetsel eksikliği bilen, yurttaşlık bilinci yeterince gelişmeyen ve sadece kendi çıkarını düşünen bireyler rüşveti almaya daha çok meyillidir.

Toplumsal yaşamın her türlü problemini yansıtan fıkralar rüşvet suçunu da ele almış ve bu suçu işleyenler imali bir şekilde eleştirilmiştir. Polis konulu fıkralarda rüşvet suçu üzerine çalışırken “Mizah Dili Bağlamında Polis Konulu Fıkralar” adlı yüksek lisans tezinden yararlanılmıştır. Bu çalışmadaki 189 fıkra metni incelenmiş ve toplam yedi metinde rüşvet suçu tespit edilmiştir. Polis konulu fıkralarda rüşvet suçunun yer aldığı metinlerde doğrudan ve dolaylı olarak şu konuların işlendiği görülmektedir:

1.Bazı Bireyler Rüşvet Suçu Karşısında Büyük Bir Pişkinlikler Sergiler

Kişilik ve karakter yapısı sağlam bireylerin özellikleri arasında yalan söylememek, sözünde durmak, etik değerlere sahip olmak, görev ve sorumluluklardan kaçmamak, dürüst ve güvenilir olmak vb. istendik davranış kalıpları yer alır. Söz konusu bireyler bir yanlış yaptığında da hiçbir şey olmamış gibi davranmayarak hatasından dolayı özür dilemeyi bilir. Bu durumun aksi söz konusu olduğunda ise pişkin kişilikler ile karşılaşılır. Onlar yanlışını kabul etmez, kimseden özür dilemez ve hatalı davranışlarını her yerde sergilerler. Polis konulu fıkralarda bu tiplere yönelik eleştiri mesajları gönderilmiştir. Aşağıdaki örnekte bu durum açıkça görülür:

“Polis lojmanlarında iki polis eşi, dedikodu yapar. Konuşma sırasında eşlerin ne kadar maaş aldığı konusu açılır. Eşi karakolda çalışan bayan:

‘Bizimki bin lira alıyor.’ der.

Trafikçinin eşi:

‘Bizimki de iki bin lira alıyor.’ der.

‘Nasıl olur?’ diye sorar ve diğeri:

‘Bizimki mesaiye çıkıyor da!’ der.” (Özmen, 2012: 133)

Polisin çalışma saati dışında mesaiye kalması mümkün değildir. Polis, kanunda belirtilen hüküm gereğince 7/24 esasına göre çalışır. Yukarıdaki fıkrada trafik polisin eşi, eşinin rüşvet aldığını sözün gücü ile örtmeye çalışır. Eşinin rüşvet alarak değil de mesai yaparak çok para kazandığını söyler. Kelime oyunları ile eşinin işlediği suçu meşru hale getirmeye çalışan kadın, pişkinliği ile büyük bir uyumsuzluk yaratır. Aynı uyumsuzluk amirinde rüşvet isteyen aşağıdaki polis için de geçerlidir. Rüşvetçi trafik polisi pişkinlikte sınır tanımayarak komiserinden de rüşvet ister:

“Trafik ekipleri işlek bir yolda trafik uygulaması yaparken durdukları bütün araçlardan beşer lira alıyorlarmış. Sırası gelen bütün araçlardan bu parayı isterken aracın birinde emniyet müdürü çıkmış. Müdürden de beş lira isteyen polis, sivil olan şahsın polis müdürü olduğunu fark edince hiç bozuntuya vermeden:

‘O zaman sen bizdensin; bir lira ver, yeter.’ demiş.” (Özmen, 2012: 175)

Trafik polisinin bir müdüründen pişkince rüşvet istemesi alışmış olduğumuz amir-müdür hiyerarşisinde, uygunsuzluk doğurur. Mizah teorilerinden olan uyumsuzluk teorisine göre gülme, düşünce ve mantığa aykırı bir durumlar ile ilgilidir. *“Tabiatı var olan her şeyin, nesnelerin, nesnelerinin özelliklerinin ve olayların belli kalıpları, belli düzenleri vardır. Bu kalıbın veya düzenin bozulması veya aksaması durumunda gülme meydana gelir.”* (Türkmen, 1997: 47). Söz konusu örnekte polisin müdüründen özür dilmesi beklenirken o, müdüründen rüşvet almayı dener. Alt-üst hiyerarşinde uyumsuzluğun görüldü bu örnekten sonra dinleyenlerin gülme duyguları harekete geçer. Aşağıdaki örnekte de müdürüne rüşvet teklif eden polisin pişkinliği görülür:

“Yolu kesen trafik kontrolü yapan polisler yokuşu çıkan arabalardan beşer lira alarak geçiriyorlarmış. Trafik sıkışınca polisler bu işi hızlandırmak için, ‘Ver geç, ver geç.’ diyerek trafiği hızlandırmak istemişler.

Yolun altında trafiğin sıkıştığını fark eden polis müdürü ekiplerin yanına doğru çıkar.

‘Oğlum bu ne hal, ne bu trafik sıkışıklığı?’ der.

Polis:

‘Ver geç bey baba, ver geç.’ der.

Müdür:

‘Oğlum ne diyorsun sen! Ben emniyet müdürüyüm nasıl bunu bana söylersin?’

Polis:

‘Haaaa. O zaman al geç müdürüm, al geç.’” (Özmen, 2012: 134)

Söz konusu örneklerde rüşvet suçu karşısında büyük bir duyarsızlık/pişkinlik sergileyen polisler, kamu hizmeti sunan bir kurum içinde tahrip edici sonuçların meydana gelmesine neden olur. Bireylerin en önemli ihtiyacı olan güvenlik hizmetinde rüşvet ile eşitlik ilkesinin çiğnenmesi, toplumsal güven ve barışı tehdit eder. Toplumsal yaşamda derin yaralar açmış ve devletleri geriye götürmüş rüşvete karşı başta polis olmak üzere bütün bireylerin duyarlı olması gerekir. Çünkü birçok imparatorluk ve devletin yıkılış sebepleri arasında rüşvet yer almaktadır.

2. Rüşvet Teklif Etme/Alma Yöntemlerinde Örtük İletişime Başvurulur

Günlük yaşamda bireyler kimi zaman duygu ve düşüncelerini doğrudan anlatmak yerine çeşitli benzetmeler ve imaları kullanır. Polis konulu fıkralarda ima yolu ile rüşvet isteyen ve rüşvet suçunu kelime oyunları ile meşru hale getirmeye çalışan kötücül tiplere rastlanır. Aşağıdaki fıkra bu duruma örnek verilebilir:

Bir trafik polisi arabayı durdurur:

“Ehliyet, ruhsat?”

Adam gösterir.

“Bagajı aç! Çekme halatı?”

“Var.”

“Acil yardım çantası?”

“Var.”

“Kriko?”

“Var.”

“Yedek lastik?”

“Var.”

“Peki, sağ sinyali yak!”

“Tamam.”

“Sis lambaları?”

“Tamam.”

“Radyon çalışıyor mu?”

“Evet.”

“Teybin?”

“Evet.”

“Mezdeke var mı?”

“Evet.”

“Çal! Şimdiiii ben oynuyorummmmmmm, sen yapıştır paraları.” (Özmen, 2012:178-179)

Söz konusu fıkrada sürücü yasalara saygılı bir vatandaştır ve bütün işlemlerini yasalar çerçevesinde yürütür. Trafik polisi ise yasaların kendisine verdiği yetkiyi kötüye kullanır ve sürücünden imalı bir şekilde rüşvet talep eder. Bir dansöz gibi dans ederken sürücünden kendisine para yapıştırmasını ister.

Rüşvet vermek ya da almak isteyen kişiler, karşısındaki kişiye çeşitli şeyleri aracı yaparak rüşvet teklif ya da teşebbüsünde bulunur. Aşağıdaki fıkrada paranın üzerindeki Atatürk resmi kullanılarak mürsel mecaz söz sanatı ile imalı iletişime başvurulup polise rüşvet teklif edilmiştir. İki nesne arasındaki parça-bütün ilişkisi dikkate alınarak örtük bir şekilde polise rüşvet verilmiştir:

Polis aracı durdurur:

“Beyefendi, radar uygulamamız vardı. Hız sınırını aştınız.”
der.

Adam:

“Aşmadım birader.”

Polis:

“Beyefendi radar kayıtlarını gösterebiliriz.”

Adam:

“Ben Mustafa ’nın arkadaşıyım, uğraşmayın benimle!”

Polis:

“Mustafa mı? O da kim?”

Adam:

“Sen Mustafa ’yı tanımıyor musun?”

Polis:

“Ee... Şey, hatırlayamadım.”

Adam:

“Dur yanımda resmi var, sana göstereyim.”

Adam cebinden bir on milyonluk çıkartır ve üzerindeki Atatürk resmini gösterir.

Polis:

“Haa, pardon şimdi hatırladım. Tamam.”

Adam:

“Gidebilir miyim?”

Polis:

“Şey, Mustafa ’nın başka resmi var mı yanınızda?”

Adam:

“Eeeh be! Arkadaş dediysek; bütün albümü yanımızda taşıyoruz!” (Özmen, 2012: 123-124)

Parça-bütün ilişkisi kurularak yapılan mürsel mecazda, paranın üzerindeki Atatürk resmi ile on milyon kastedilmiştir. Parça

söylenerek bütün anlatılmaya çalışılmıştır. Söz konusu fıkrada polisin rüşveti az bulması ve sürücüden daha çok para istemesi polisin rüşvet karşısında pişkinliğini gösterir. Rüşvet alma/verme işinde doğrudan paranın konuşulmadı bu fıkra örtük iletişimin gücünden yararlanılmıştır.

Rüşveti alışkanlık haline getirmiş bireylerin alışkanlıklarını bırakması çoğu zaman mümkün değildir. Aşağıdaki fıkra meslek hayatı boyunca rüşvet alan ve öldükten sonra da rüşvet almaya devam eden trafik polisin durumu buna örnek verilebilir:

“Trafik polisi hayatını kaybeder. Polis, cenaze namazının kılınması için musalla taşına yatırılır. Namaz bittikten sonra tabut omuzlara alınarak mezarlığın yolu tutulur. Yolda giderken, ölünün eli tabuttan çıkar. Halk tabuta polisin elini tekrar koyar. El tekrar çıkar ve onu yine korlar. Aynı olay iki üç kez gerçekleşir. Buna dayanamayan cemaatin içindeki bir trafikçi, ölü polisin eline bir yirmilik sıkıştırır ve tabuta kor. Polisin eli, bundan sonra bir daha çıkmaz.” (Özmen, 2012: 167)

“Can çıkar, huy çıkmaz” atasözüne gönderme yapılan söz konusu fıkra, sadece kendi çıkarını düşünüp rüşvet alan bireyler eleştirilmiştir. Bireylerin sadece kendi çıkarlarını düşünmesi ve benmerkezci hareket etmesi rüşvet suçunun psikolojik sebepleri arasında yer alır. Bununla birlikte toplumsal yaşamdan eşitliğin olmadığı ve imkânların eşit olarak dağıtılmadığı inancı rüşvet suçunun yaygınlaşmasına neden olur. Rüşveti benliğinin bir parçası

haline getiren trafik polisin, rüşvet almaktan vazgeçmesi mümkün değildir.

3. Rüşvet Alanlara Er ya da Geç Cezası Verilir

Polise bağlı olarak anlatılan bazı fıkralarda rüşvet yiyen polislerin er ya da geç cezalandırılacağı mesajı verilmiştir. Bu dünyada bir yolunu bulup kurtulsalar dahi öbür dünyada yaptıklarının cezasını mutlaka çekeceği imlenmiştir. Aşağıdaki fıkroda ahirette herkesin hesap vereceği; iyilerin cennete kötülerin ise cehenneme gideceği vurgulanmıştır:

“Rüşvet alan Erzurumlu trafik polisi cehenneme girmiş, zebaniler tekme tokat girmişler buna. Daha sonra kaynar kazana atmışlar. Bir ara başını çıkarabilen dadaş şöyle demiş:

Hele kardaş, böyle edirsiniz, milleti de buradan soğitirsiniz. Aha size yeminle söyliyrem, dışarıdaki dünyada beş kuruşluk haysiyetiniz yoktur.’” (Özmen, 2012:148)

Söz konusu fıkroda rüşvetçi polisin zebanilere karşı üstünlük kurmaya çalışması ve onların dünyada hiç sevilmediğin söylemesi, fıkraya dinleyenlerde gülmenin gerçekleşmesine neden olur. *“Gülmenin kişinin diğer insanlar üzerindeki üstünlük duygularının bir ifadesi”* (Morreall, 1997: 2) olduğunu ileri süren ve en eski teori olarak kabul edilen üstünlük kuramının kökeni, Plato ve Aristo’ya kadar dayandırılmaktadır. Bu düşünceye göre gülünç kişi kendi kusurlarını görmeyen, diğer bireylerden kendini daha erdemli ve dürüst sanan kişi olarak tasvir edilir. Bu bireylere gülen kişiler, onun

gibi olmadı ve onun düştüşü duruma düşmediğı için üstün olma duygularına kapılır. Bu fıkrada kendisine ceza veren zebanileri aşağılayan rüşvetçi polis zebaniler karşısında üste çıkmaya çalışır. Rüşvetçi polis, hem suçlu gem güçlüdür. Suçuna rağmen üstün gelmeye çalışır.

SONUÇ

Kültürel belleğın önemli bir unsuru olan fıkralar toplumsal yaşamı bütün boyutlarıyla yansıtır. Fıkralar toplum hayatında karşılaşılan hataları mizahın eleştirel yönü ile düzetmeye çalışır. Böylece bireyleri eğitir ve onları söz konusu olgulara karşı uyandırır.

Polis konulu fıkralarda, rüşvet alan ya da veren bireyler bağlamında rüşvetin kötücül yönü üzerinde durulmuştur. Günümüzde de devletlerin en büyük problemlerinden biri olan rüşvet, polis konunu fıkralarda çeşitli yönleriyle eleştirilmiştir. Kamu görevi yürüten polisin rüşvet almakla eşitlik ilkesinden ayrılarak bireylerin devlete/polise karşı beslediğı güveni sarsmıştır. Bu durum bireylerde polisin para ile satın alınabileceğini ve suçluların rahatça dolaşabileceğı inancını yaratır. Polise rüşvet teklif eden bireyler ise polisi rüşvet karşılığında doğru yoldan ayırmaktadır. Bu ayrım bireylerde haksız olsan dahi rüşvet verirken istediğini elde edebilirsin algısını oluşturmaktadır. Bu nedenlerden ötürü rüşvete karşı bütün bireylerin hayır demesi gerekir.

KAYNAKÇA

Artun, E. (2009). *Anonim halk edebiyatında nesir*. İstanbul: Kitapevi Yayınları

Işık Alptekin, S. (2008). Türk hukukunda ve uluslararası boyutu ile rüşvet suçu. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Morreall, J. (1997). *Gülmeyi ciddiye almak, (çev. kubilay aysevener, şenay soyer)*. İstanbul: İris Yayıncılık

Özmen, F. (2012). Mizah dili bağlamında polis konulu fıkralar. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sakaoğlu, S. (1992). *Türk fıkraları ve nasreddin hoca*. Konya: Selçuk Üniversitesi Basımevi

Türkmen, F. (1997). Günümüzde mizah teorileri ve nasreddin hoca fıkraları. *Türk Yurdu*, S. 114, s. 21–24

Url-1: <https://sozluk.gov.tr/>

Yıldırım, D. (1999). *Türk edebiyatında bektâşi fıkraları*. Ankara: Akçağ Yayınları

BÖLÜM II

Masallarda Kültür Aktarımı

Mehmet Ali BAŞARAN¹

Giriş

Masallar, toplumların nesilden nesile aktardıkları kültürel mirasın en değerli parçalarından biridir. İnsanlar tarih boyunca yalnızca eğlendirmek için değil, aynı zamanda öğüt vermek, ahlaki değerleri aşılama, kimlik duygusunu pekiştirmek ve toplumsal normları iletmek için masalları bir araç olarak kullanmışlardır. Masalların dili, sembolleri, temaları ve karakterleri incelendiğinde, bir toplumun sosyal, ahlaki ve kültürel değerlerine dair zengin ipuçları taşıdığı görülür. Dolayısıyla masallar, yalnızca çocuklara anlatılan basit öyküler değil; toplumsal hafızanın, değer yargılarının ve dünyaya bakış açılarının aktarıldığı bir kültür taşıyıcısıdır.

¹ Dr. Öğr.Gör., Bartın Üniversitesi, YDYO, Almanca Bölümü, Bartın/Türkiye, Orcid: 0000-0002-1750-848X

Kültür, bir toplumun üyeleri arasında paylaşılan, öğrenilmiş bir yaşam tarzı olarak tanımlanabilir ve bu yaşam tarzı dil, din, gelenekler, ahlaki değerler, sosyal normlar gibi çeşitli unsurları içerir (Geertz, 1973). Kültür, toplumun bireyler üzerindeki etkisiyle şekillenirken, aynı zamanda bireylerin bu kültürü yeniden üretmesi ve aktarmasıyla süreklilik kazanır. Masallar, kültürün aktarımında köklü bir rol oynar, çünkü masallar vasıtasıyla bir toplumun tarihsel deneyimleri, inanç sistemleri ve normları, daha genç nesillere doğrudan aktarılır (Propp, 1968). Bu aktarım, yalnızca metinsel değil, aynı zamanda sembolik bir süreçtir. Masallar, içerdikleri semboller ve arketiplerle, toplumların bilinçaltındaki ortak imgeleri ve evrensel temaları yeniden üretir ve yaygınlaştırır (Jung, 1964).

Birçok araştırmacı, masalların kültür aktarımı sürecindeki rolünü farklı açılardan ele almıştır. Vladimir Propp, masalların yapısal analizini yaparak, tüm masalların belirli bir düzen içinde ilerleyen ortak anlatı motiflerine sahip olduğunu öne sürer. Propp’a göre masalların bu yapısal benzerlikleri, aslında tüm toplumların belli başlı sosyal kuralları ve normları aynı şekillerde ifade etmeye ihtiyaç duyduğunu gösterir (Propp, 1968). Claude Lévi-Strauss ise mitler ve masalların arketipik yapısını inceleyerek, bu anlatıların toplumsal değerleri sembolik düzeyde yeniden üretme fonksiyonuna vurgu yapmıştır (Lévi-Strauss, 1979). Lévi-Strauss’a göre masallar, bireyin toplumun bir parçası olarak nasıl bir kimlik geliştirmesi gerektiğini anlatır ve bu kimliği pekiştirir. Bu bakış açısıyla masallar, sadece bir anlatı formu değil, aynı zamanda toplumsal bir yapı olarak da değerlendirilebilir.

Masallarda sıkça karşımıza çıkan “kahramanın yolculuğu” gibi arketipik motifler, toplumların genç bireylere cesaret,

dayanıklılık, sadakat ve dürüstlük gibi erdemleri aşılmasını sağlar. Joseph Campbell'ın “Kahramanın Sonsuz Yolculuğu” eserinde ortaya koyduğu bu arketip, masalların evrensel özelliklerini anlamamıza da ışık tutar (Campbell, 1949). Campbell'a göre masallar, toplumun temel değerlerini bireyin zihnine kazıyarak, bu değerlerin içselleştirilmesini sağlar. Kahraman, yolculuğu boyunca kendisini, çevresini ve toplumsal beklentileri anlamaya başlar; bu da dinleyici ya da okuyucu için bir sosyalizasyon sürecinin başlangıcı anlamına gelir. Masalların bu tür karakter temsilleri ve sembolik öğeler aracılığıyla toplumdaki bireylerin kültürel değerleri içselleştirmesine ve bu değerlerin korunmasına olanak tanıdığı söylenebilir.

Masalların kültür aktarımı işlevi, özellikle sözlü kültürlerde daha belirgin hale gelir. Bu bağlamda Walter Ong'un sözlü ve yazılı kültürler üzerine çalışmaları önemli bir çerçeve sunar. Ong'a göre sözlü kültürde anlatılar, dilin ritmi ve sembolik gücüyle, topluluğun hafızasında daha güçlü bir yer edinir (Ong, 1982). Bu, masalların hem dinleyiciyi etkileme hem de toplumsal normları pekiştirme kapasitesini artırır. Örneğin, Anadolu'da anlatılan Keloğlan masalları, yalnızca eğlenceli bir dizi olay değil; aynı zamanda bireyin toplum içindeki yerini, çalışkanlık, dürüstlük gibi erdemlerin önemini ve kolektif kimliği yansıtan değerleri sembolize eden anlatılardır.

Bugüne kadar yapılan çalışmalar, masalların toplumsal normları nasıl şekillendirdiğini ve nesiller arasında aktarıldığını ortaya koyan zengin bir literatür oluşturmuştur. Örneğin, Jack Zipes masalları “kolektif toplumsal rüyalar” olarak tanımlamış ve toplumların masallar aracılığıyla idealize ettikleri yaşam tarzlarını,

ahlaki değerleri ve korkularını sembolize ettiklerini belirtmiştir (Zipes, 1983). Zipes'e göre, masalların evrensel dilinde yer alan arketipler ve semboller, tüm kültürlerde benzer işlevler görmekte ve insanın temel ihtiyaçlarını yansıtmaktadır. Bu bağlamda masallar, yalnızca topluma ait normların korunmasını değil, aynı zamanda bireylerin toplumsal bilinçle bütünleşmesini sağlayan bir işlev üstlenir.

Sonuç olarak, masalların kültür aktarımı sürecindeki önemi hem sosyolojik hem de psikolojik düzeyde değerlendirilebilecek bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu makalenin devamında, masalların hangi semboller, karakterler ve anlatı motifleri aracılığıyla kültürel değerleri aktardığına; bu aktarım sürecinde toplumların hangi sosyal normları pekiştirmeye çalıştığına ve masalların bireyler üzerindeki psikolojik ve toplumsal etkilerine daha yakından bakılacaktır.

Kültür

Masallarda kültür aktarımına geçmeden önce *kültür* kavramını açıklamak faydalı olacaktır. İngilizce ve Fransızca *culture*, Almancaya *Kultur*, İspanyolca ve İtalyancaya *cultura* ve Türkçe *kültür* Latince *cultura* sözcüğünden gelir. *Cultura*, inşa etmek, işlemek, süslemek, bakmak anlamlarına gelen *colere*'den türetilmiştir. Türkçenin batı dilleri etkisine girmesinden sonra *kültür*, Arapça kökenli *hars* sözcüğünün yerine kullanılmaya başlanmıştır. Türk Dil Kurumu tarafından uygun görülen *ekin* sözcüğü, bu yabancı kökenli kelimelere alternatif olarak önerilmiştir. Yine de kültür sözcüğü her alanda yaygın olarak kullanılmaktadır.

Kültür, 'bir ulusun, bir halkın ya da bir topluluğun yaşam biçimi' (Büyük Larousse, 1986) , ' bir toplumun duyuş ve düşünüş birliği sağlayan bütün değerlerin tümü' (Hançerlioğlu, 1982 s.2319 , 'toplumların tarihlerinden devir aldıkları maddi ve manevi mirasların toplamı' (Doğan, 2000, s. 313) , 'toplumun ahlaki, hukuki, din, dil, ekonomi, fikir ve düşünce sistemleri, inanışları, gelenek, görenek, örf ve adetleri, değer yargıları, idari şekilleri, sanat ve eğlence anlayışları yani bütün bu değerlerin toplamı olarak'(Kuzu, 2000 s.358) tanımlanabilir.

Çağdaş Türk Edebiyatında *Kültür* Sözcüğü

Türk Dil Kurumu Sözlüğüne göre ² *kültür* sözcüğü Türkçede beş değişik anlamda kullanım bulmuştur. Türkçedeki *kültür* sözcüğünün farklı tanımlamalarını Türk edebiyatında rastlamak mümkündür:

Kültür 'tarihî, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünüdür.'³

- "Geniş ve derin bir kültür birikiminden yola çıkıyor olması..." (Batur, 1986, s.186)
- "Bunları Cumhuriyet'in kültür sayfasında yaz da ozanlar yararlansın." (Yücel, s.100).

² <http://www.tdkterim.gov.tr/bati/> (28.04.2012)

- *"Doğrudan doğruya bir Ortaçağ şehrine gireceğiz sanıyor ve ona göre kendime kültür bakımından bir keyif hazırlıyordum."* (Adıvar, 1936, s.219) .
- *"Ferit Edgü Paris'ten bir dosya yollamıştı: "Kültür emperyalizm üzerine konuşmalar."* (Naci, 1990, s.30).
- *"Henüz bilim, kültür ve şeref süslerinden arınmış..."* (Rasim, 1928, s.1).
- *"Kültür merkezimiz, maalesef, şimdilik bir tane..."*(Ali, 1940, s.134)

Kültür, 'bir topluma veya halk topluluğuna özgü düşünce ve sanat eserlerinin bütünü'dür.⁴

- *"Ne d olsa hücrelerine sinmişti konu kültürü."* (Kulin, 1998, s.10).
- *"Halk kültürüyle her zaman ilgilendim ve bu kültürden yararlandım."* (Ferit Edgü, 2001, s.134).
- *"Hepsi Fransız kültürü almıştır."* (Karaosmanoğlu, 1937, s.15).
- *"Klasik yahut yüksek tabaka kültürü, ondan birçok yerlerde kopmuşsun."* (Ahmet Hamdi Tanpınar, 1949, s.251).

Kültür, 'Muhakeme, zevk ve eleştirme yeteneklerinin öğrenim ve yaşantılar yoluyla geliştirilmiş olan biçimi'dir.⁵

- *"Türk devrimini büyük bir kültür hamlesi şeklinde değerlendirmekten henüz çekinenlerdir."* (Ataç, 1976, s.38).

- *"Oxford ya da Cambridge mezunu, partiler, kokteyllerde kendini evinde hisseden yakışıklı ve kültürlü bir genç adam."*(Taner, 1983, s.25).
- *"Kültür düzeyiyle bir 'birey' durumuna geliyor."* (Naci, 1973, s.86).
- ***Kültür, 'bireyin kazandığı bilgi'dir.*⁶**
- *"Anlayışlı ve hazımlı bir kültür sahibi..."* (Peyami Safa, 1933, s.34).
- *"Görgüm, kültürüm daha da artmıştı."* (Özdeş, 1971, s.70).
- *"Herkesten de büyük olacaktım çünkü hem yeteneğim, daha fazlaymış hem kültürüm hem de güzelliğim!"* (Kür, 1977, s.172).

Masal

Masalı, 'içinde doğa yasalarının ortadan kalktığı ve mucizenin hüküm sürdüğü, yer ve zaman bağlamı olmayan, hayali anlatım' (Wahrig, 1978, s.523) , 'İçeriği ve konusu serbest, ne zaman ne de yer kavramı olan, hayali, mucizevî, doğa yasalarına karşı çıkan figürlerin ve olayların önemle vurgulandığı anlatım' (Kwiatkowski, 1980, s. 267), ve 'endüstrileşmeden önce basit halkın sözlü ağızdan ağza dolaşan anlatıları'(Kuzu, 2000, s.155) olarak tanımlamak mümkündür.

Masallarda Kültür Aktarımı

Kültür, bir toplum tarafından oluşturulur ve her kültür ortaya çıktığı bölgenin, topluluğun, ulusun özelliklerini taşır. Bu yüzden kültürün özgün yanlarını, o kültürü taşıyan insanların dillerinde,

yaşam biçimlendirme yöntemlerinde, önem verdikleri değer yargılarında, eylemlerinde, yazınlarında somut olarak görmek mümkündür (Bilge Kula, 1996 s.161).

Kuzu, ‘yazınsal eserlerin birer kültür aktarıcısı’ olduğunu şu sözleriyle dile getiriyor: ‘Her yazınsal eserde, kendisini oluşturan yazarın gözlemlerini, ait olduğu toplumun yapısını, geleneğini, göreneğini, toplum yapısındaki değişiklikleri vb. kendi bünyesinde barındırır ve yaşanan gerçekliğe dönüştürerek gelecek nesillere miras olarak bırakır. Bu bağlamda yazınsal ürünler birer kültür taşıyıcısı ve aynı zamanda da kültür aktarıcısıdır’(Kuzu, 2000, s.358).

Her yazınsal tür gibi masallar da ortaya çıktığı toplumun kültürel özelliklerini taşımaktadır. Birçok toplum, kendi kültürel değerlerini koruma ve gelecek nesillere aktarma hususunda masallardan yararlanmış; masalı yalnızca bir eğlence aracı olarak değil, aynı zamanda maddi ve manevi kültürün bir taşıyıcısı olarak görmüştür.

Türk Masallarındaki Kültürel Öğeler

Türk masallarında, devlet yönetimi, yönetim kademeleri, dini yaşamları, düşünleri, kutlamaları, yemek ve içecekleri gibi Türk kültür özelliklerine rastlamak mümkündür. Masalarda en yoğun olarak işlenen kültürel öğe, Türk devlet yönetimi, yönetimdeki kişilerin unvan, yetki, konakları, aile yapılarıdır.

Toplumsal Değerler ve Normlar

El Öpme: "Oğlan koşarak ev anasının ellerine sarılıp öpmüş." (Tezel, 1985, s.25).

El Öpme: "Büyüklerinin elini öperek hürmet göstermiş." (Tezel, 1985, s.78).

El Öpme: "Evdeki yaşlı kadının elini öpmüş." (Tezel, 1985, s.55).

Güreş ve Pehlivanlık: "Eğlenceler yapılmış, pehlivanlar güreşmiş..." (Tezel, 1985, s.12).

Kucaklaşma: "Onu kucaklamışlar, önce alnından, sonra da yanaklarından öpmüşler." (Tezel, 1985, s.89).

Dans: "Kral tellal çıkartıp kızlarının geceleri nerede dans ettiklerini ortaya çıkaran kişiyi onlardan biriyle evlendireceğini..." (Grimm Kardeşler, 1998, s.65).

Selamlaşma: "Selam verip padişahın huzuruna çıkmışlar." (Tezel, 1985, s.33).

Eğlence: "Ülkede büyük bir eğlence düzenlemişler, insanlar sabaha kadar eğlenmiş." (Grimm Kardeşler, 1998, s.83).

Misafirperverlik: "Ev sahibi misafirlere saygıyla hizmet etmiş." (Tezel, 1985, s.42).

Sırt Sırta Verme: "Dostlar sırt sırta vermiş, tehlikelere karşı beraber mücadele etmiş." (Grimm Kardeşler, 1998, s.29).

Şölen: "Köyde büyük bir şölen kurulmuş, yemekler hazırlanmış." (Grimm Kardeşler, 1998, s.103).

Söz Tutma: "Verdiği sözleri tutmuş, halkın güvenini kazanmış." (Tezel, 1985, s.44).

Bağışlama: "Kral, suçluları affederek merhamet göstermiş." (Grimm Kardeşler, 1998, s.75).

Gelenek ve G ren kler

D    n T  renleri: "Bu sefer Őimdiye kadar g r lmemiŐ  derecede güzel bir d    n hazırlığına baŐlanmıŐ . Dünyanın her tarafından en iyi  algcılar getirtilmiŐ . Yüzlerce koyun kesilmiŐ ... D    n tam kırk gün kırk gece s rm Ő ." (Tezel, 1985, s.72).

D    n T  renleri: "Kırk gün kırk gece d    n yaparak iki genci evlendirmiŐ ler." (Tezel, 1985, s.43).

D    n T  renleri: "Gelin alayı tüm kasabayı dolaŐmıŐ , halk büyük bir coŐkuya katılmıŐ ." (Tezel, 1985, s.33).

Hamam: "Gidip bir hamama girmiŐ . Orada yıkandıktan sonra..." (Tezel, 1985, s.183).

Şato: "Eskiden kulübesinin durduğu yerde Şimdi bir şato yükseliyordu." (Anapa, 1999, s.25).

Balo: "Bir sabah yine her zaman gibi kapıyı a tı ında kızlarının ayakkabılarının dans etmekten paramparça olduğunu gördü." (Grimm Kardeşler, 1998, s.65).

Yemek Sunumu: "Büyük sofralar kurulmuŐ , çeŐit çeŐit yemekler ikram edilmiŐ ." (Tezel, 1985, s.98).

BayramlaŐma: "Bayramda k    kler b y   lerin elini  per." (Tezel, 1985, s.41).

Kurban Kesme: "Büyük bir kurban kesilip halka da ıtılmıŐ ." (Tezel, 1985, s.77).

Gelin BaŐı: "Geline  zel bir ta  takılmıŐ ." (Grimm Kardeşler, 1998, s.123).

Őehirde Kutlama: "Őehirde büyük bir kutlama yapılmıŐ ." (Grimm Kardeşler, 1998, s.92).

Bahşış Verme: "Misafire cömertçe bahşış verilmiş." (Tezel, 1985, s.58).

Alkışlama: "Gelin ve damat alkışlarla karşılanmış." (Tezel, 1985, s.34).

Komşuluk İlişkileri: "Komşular ziyafet için bir araya gelmiş." (Grimm Kardeşler, 1998, s.49).

Sünnet Töreni: "Oğlanın sünnet düğünü büyük bir şölenle yapılmış." (Tezel, 1985, s.62).

Dini İnançlar ve Ritüeller

Allah'a Şükretme: "Padişahım demiş, Allah senden razı olsun." (Tezel, 1985, s.149).

Allah'a Yalvarma: "Hey Allah'ım, böyle yeryüzünde bir eşinin daha bulunması zor olan bu güzel sarayda neden bir insan yok?" (Tezel, 1985, s.90).

Minare ve Cami: "Cuma günleri, namaz kılmak üzere camiye gelenler arasında Hızır Dede de bulunuyormuş." (Tezel, 1985, s.149).

Hristiyanlık Ritüeli: "Prenses başka bir bahane bulamayınca, kiliseye doğru giderken annesi buna asla razı olmam diyerek askerlerini çağırmış." (Grimm Kardeşler, 1998, s.363).

Kilisedeki Tören: "Kilisede yapılan törenle onurlandırılmış." (Grimm Kardeşler, 1998, s.142).

Din Adamının Takdisi: "Din adamı dualarla kişiyi kutsamış." (Grimm Kardeşler, 1998, s.210).

Dualarla Uğurlama: "Aile fertleri onu dualarla uğurlamış." (Tezel, 1985, s.153).

Melek Figürleri: "Kilise içindeki melek figürleri dikkatini çekmiş." (Grimm Kardeşler, 1998, s.87).

Haç İşareti: "Kendisini korumak için haç çıkarmış." (Grimm Kardeşler, 1998, s.299).

Zikir Töreni: "İbadet etmek için halka zikir yaptırmış." (Tezel, 1985, s.134).

Dua Ederken Ağlama: "Halk gözyaşları içinde dua etmiş." (Tezel, 1985, s.189).

İsa İkonu: "Kilise duvarında İsa'nın resmi yer alıyordu." (Grimm Kardeşler, 1998, s.113).

Çan Çalma: "Kilisede dua başlarken çanlar çalmaya başlamış." (Grimm Kardeşler, 1998, s.87).

Toplumsal Hiyerarşi ve Yönetim Yapısı

Padişah: "Bir padişahın üç oğlu varmış." (Tezel, 1985, s.37).

Padişah: "Memleketin padişahına çıkıp kendilerine yatacak bir yer göstermesini istemeye karar vermişler." (Tezel, 1985, s.78).

Vezir: "Gidip ricalarını vezire söylemişler." (Tezel, 1985, s.47).

Kral ve Kraliçe: "Bir zamanlar bir Kral vardı. Bu Kral öylesine hastaydı ki herkes onun hayatından umudunu kesmişti." (Grimm Kardeşler, 1998, s.43).

Kral: "Kral ne kadar yoksul olduklarını öğrenince onlara bir tarlanın köşesini armağan etti." (Grimm Kardeşler, 1998, s.52).

Şehzade ve Prens: "Şehzade, krallığın genç veliahdı olarak görülürdü." (Grimm Kardeşler, 1998, s.98).

Hükümdarın Emri: "Hükümdarın emri üzerine köyde büyük bir değişim olmuş." (Tezel, 1985, s.113).

Saray Görevlileri: "Sarayın kapısında görevli askerler beklemekteydi." (Tezel, 1985, s.84).

Lord: "Krallığın lordları kendi topraklarında hüküm sürerdi." (Grimm Kardeşler, 1998, s.131).

Prenses ve Küçük Sultan: "Prenses kendini ailesine tanıttı." (Grimm Kardeşler, 1998, s.59).

Dük ve Düşes: "Dük ve düşes, şatolarında yaşıyordu." (Grimm Kardeşler, 1998, s.93).

Askerler: "Kralın ordusu, ülkeyi korumakla görevliydi." (Grimm Kardeşler, 1998, s.44).

Müşavirler: "Kralın müşavirleri, yönetim işlerinde yardımcıydı." (Grimm Kardeşler, 1998, s.150).

Komutan: "Savaş zamanı, komutanlar askerleri organize ederdi." (Tezel, 1985, s.128).

Sembolik Mekanlar ve Eşyalar

Köşk: "Ateş, köşkün pencerelerinden birini açarak uzun bir ısıklık çalmış." (Tezel, 1985, s.63).

Şato: "Şatoda gündüzleri uyuyup geceleri uyanarak mutlu bir yaşam sürmeye başladılar." (Anapa, 1999, s.34).

Kilise: "Prenses başka bir bahane bulamayınca, kiliseye doğru giderken annesi buna asla razı olmam diyerek askerlerini çağırmış." (Grimm Kardeşler, 1998, s.363).

Şarap: "Geceleyin sana sunulan şarabı içme." (Grimm Kardeşler, 1998, s.66).

Taht: "Kral, büyük tahtında halkını selamladı." (Grimm Kardeşler, 1998, s.67).

Kale: "*Kale, her iki yakadaki korunaklı bir savunma noktasıydı.*" (Tezel, 1985, s.78).

Kutsal Emanetler: "*Emanetler, kilisede muhafaza edilirdi.*" (Grimm Kardeşler, 1998, s.101).

Fincan: "*Kutsal suyu fincandan içmiş.*" (Grimm Kardeşler, 1998, s.220).

Ayna: "*Ayna, krallığın sırlarını saklıyordu.*" (Grimm Kardeşler, 1998, s.139).

Büyü Kitabı: "*Köşede eski bir büyü kitabı duruyordu.*" (Grimm Kardeşler, 1998, s.82).

Kılıç: "*Prensin kılıcı parlak ve keskinmiş.*" (Grimm Kardeşler, 1998, s.45).

Kurtulma Çanı: "*Kurtulmak isteyenler çanı çalardı.*" (Grimm Kardeşler, 1998, s.56).

Tılsım: "*Büyüden korunmak için tılsımlı bir kolye takmış.*" (Grimm Kardeşler, 1998, s.210).

Sonuç

Masallar, kültürel aktarımda eşsiz bir role sahip olan, toplumsal hafızanın ve değerlerin nesilden nesile iletilmesini sağlayan önemli bir anlatı türüdür. Bu araştırmada, masalların sadece birer eğlence aracı değil, aynı zamanda toplumların kimliğini, ahlaki ve kültürel değerlerini koruma ve sürdürme amacı taşıyan güçlü birer kültürel aktarım aracı olduğu vurgulanmıştır. Masallarda sıkça rastlanan kahramanlar, olay örgüleri ve semboller, toplumların tarihsel, dini, ahlaki ve sosyal normlarını yansıtarak kültürün sürekliliğini sağlar. Ayrıca, masallarda kullanılan sembolik dil, bireylerin toplumsal bilinçle uyum sağlamasına olanak tanır.

Masallarda yer alan kahramanın yolculuğu gibi evrensel arketipler, bireylerin cesaret, sadakat, çalışkanlık gibi evrensel değerlere yönelmesini teşvik eder ve bu değerleri içselleştirmelerine yardımcı olur.

Bu makale boyunca ele alınan çalışmalar, masalların kültür aktarımında işlevsel bir araç olarak nasıl kullanıldığını ayrıntılarıyla göstermiştir. Vladimir Propp, Joseph Campbell ve Claude Lévi-Strauss gibi araştırmacıların yapısal ve sembolik analizleri, masalların toplumsal normların pekiştirilmesi ve bireylerin toplumsal role uyum sağlaması açısından ne kadar güçlü birer araç olduklarını ortaya koymaktadır. Propp'un yapısal analizleri, masalların kültürel bir düzen oluşturmadaki rollerini açıklarken; Campbell, kahramanın evrensel yolculuğunun, bireyin toplumla bütünleşmesi üzerindeki etkisini vurgulamaktadır. Öte yandan, Ong'un sözlü kültürler üzerine çalışmaları, masalların ritmik ve sözlü anlatım gücünün toplumsal hafızada kalıcılık sağladığını göstermektedir.

Sonuç olarak, masalların kültür aktarımındaki etkinliği, toplumların kendi değerlerini ve inançlarını yeniden üretme sürecinde önemli bir işlev üstlendiğini göstermektedir. Masallar, yalnızca toplumsal kuralların korunmasını değil, aynı zamanda farklı kültürlerin karşılıklı etkileşimini de sağlamaktadır. Günümüzde değişen kültürel dinamiklere rağmen, masalların bu işlevselliği ve kültürel aktarım gücü devam etmektedir. Bu bağlamda, masalların modern dünyada da kültürel çeşitliliği koruma ve farklı kültürler arasında köprü kurma açısından sürdürülebilir bir araç olarak değerlendirilmesi, kültürel mirasın korunması için büyük bir önem taşımaktadır.

Masallar, bilgi aktarma aracı değil eğlence amaçlı olmalarına rağmen, diğer yazınsal türler gibi, az çok ortaya çıktıkları toplumun yaşam şekli hakkında doğrudan ya da dolaylı olarak bilgi verirler. Kültür, insanların yaşam biçimi, adetleri, gelenek ve göreneklerinin toplamı olduğuna göre; kendi toplumunun bu özelliklerini aktaran masalları, ‘Kültür Aktarıcıları’ olarak tanımlamak mümkündür. Masallar,  nceki nesillerden sonraki nesillere kültür aktarımı yaparak iki işlevi yerine getirmektedir. Birinci işlev, atalarımızın yaşam şekli, örneğin devlet yönetimi, dini yaşantı, düğün ve eğlence, hakkında bilgi almamızı sağlar. İkinci işlev ise, önceki nesillerin kültürü masallar aracılığıyla diğer nesillere aktarılacak kültürün devamlılığı sağlanır. Bu bir bakıma masalların eğitsel yönüdür.

Masalların kültür aktarmada ne kadar etkin ve işlevsel olduğu, hayatımıza giren yabancı kültür öğelerine bakarak anlayabiliriz. Kral, kraliçe, prens ve prenses vb. sözcükler bizim kültürümüze ait değerler olmadığı halde günlük konuşmalarımızın bir parçası haline gelmiştir. Artık beş altı yaşındaki çocukların ağzından ‘Ben kralım.’, ya da ‘Ben Prensesim’ sözleri eksik olmuyor. Bunda ocuğa anlatılan ya da çocuğun okuduğu masalların büyük etkisinin olduğunu düşünmekteyiz. Zira artık masallarımızda padişah, sultan, şehzade vb. kişiler yerine kral, kraliçe, prens ve prenses vardır. Son söz olarak hem Türk masalları hem de Alman masallarının önemli ölçüde kültürel öğeler taşıdığı, bu gün artık günlük yaşamda olmayan kültürel özelliklerin masallar aracılığıyla nesilden nesile aktarıldığı söylenebilir.

Kaynaklar

- Ali, S. (1940). *İçimizdeki şeytan*. Yapı Kredi Yayınları.
- Ali, S. (1946-1947). *Marko Paşa yazıları ve ötekiler*. Cem Yayınları.
- Anapa, T. (Çev.). (1999). *Grimm masalları II*. Epsilon Yayıncılık.
- Ataç, N. (1976). *Diyelim söz arasında deneme*. Varlık Yayınları.
- Batur, E. (1986). *Kum saatinden harfler*. Metis Yayınları.
- Büyük Larousse. (1986). *Büyük Larousse ansiklopedisi (Cilt 14)*. İnterpress Basın ve Yayıncılık.
- Campbell, J. (1949). *The Hero with a Thousand Faces*. Princeton University Press.
- Edgü, F. (2001). *Tüm ders notları deneme*. Sel Yayıncılık.
- Geertz, C. (1973). *The Interpretation of Cultures*. Basic Books.
- Grimm Kardeşler. (1998). *Grimm masalları*. Umut Matbaacılık.
- Hançerlioğlu, O. (1982). *Felsefe sözlüğü*. Remzi Kitabevi.
- Jung, C. G. (1964). *Man and His Symbols*. Dell Publishing.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1937). *Bir sürgün*. İletişim Yayınları.
- Kuzu, T. (2000). *Masallarda kültür aktarımı*. Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 10(1), 155-162.

- Kür, P. (1977). *Küçük oyuncu*. Can Yayınları.
- Kulin, A. (1998). *Geniş zamanlar*. Everest Yayınları.
- Lévi-Strauss, C. (1979). *Structural Anthropology*. Basic Books
- Naci, F. (1973). *Yaşar Kemal'in romancılığı*. Gerçek Yayınevi.
- Naci, F. (1990). *Dünya bir gölgeliktir*. Cem Yayınevi.
- Ong, W. J. (1982). *Orality and Literacy: The Technologizing of the Word*. Routledge.
- Özdeş, O. (1971). *Şebnem*. Varlık Yayınları.
- Propp, V. (1968). *Morphology of the Folktale*. University of Texas Press.
- Rasim, A. (1924). *Muharrir bu ya*. Kanaat Kitabevi.
- Rasim, A. (1928). *Tarih ve muharrir*. Kanaat Kitabevi.
- Safa, P. (1933). *Bir tereddüdün romanı*. Ahmet Halit Kitabevi.
- Safa, P. (1943). *Din, inkılâp, irtica*. Büyük Doğu Yayınları.
- Taner, H. (1983). *Ölür ise ten ölür canlar ölesi değil*. Bilgi Yayınevi.
- Tanpınar, A. H. (1949). *Huzur*. Dergâh Yayınları.
- Steinchen, R. (1979). *Märchen-eine Bestandaufnahme*. Wilhelm Fink Verlag.
- Terry, E. (2001). *Was ist Kultur*. Verlag C.H. Bech.

Tezel, N. (1985). *Türk masalları (I. ve II. Cilt)*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Uyar, T. (1981). *Aramızdaki Şey*. Can Yayınları.

Uyar, T. (1985). *Sesler yüzler sokaklar*. Can Yayınları.

Wahrig, G. (1978). *Dtv-Wörterbuch der deutschen Sprache*. Deutschen Taschenbuch Verlag.

Yücel, T. (1982). *Alıntılar deneme*. Adam Yayınları.

Zipser, J. (1983). *Fairy Tales and the Art of Subversion*. Routledge.

<http://de.wikipedia.org/wiki/Kultur> (03.02. 2024).

<http://www.duden.de/suchen/dudenonline/kultur>
(03.02.2024).

<http://www.tdkterim.gov.tr/bati/> (05.02.2024).

BÖLÜM III

Taşeli Masallarından “Ettiğini Bulur” Masalı Üzerine Bir Değerlendirme

Ferhat Özmen¹

Giriş

Sözlü kültürün önemli bir unsuru olan masallar, birer bellek nesnesi olarak sembolik dil aracılığıyla geçmiş zaman bilgeliklerini geleceğe taşır. Folklor ve Mitoloji Sözlüğü’nde masal için şu bilgiler verilmektedir: “Genellikle kıssadan hisse çıkarılan cadılar, hayaletler ve şeytanlarla dolu, mucize ile gerçeğin sınırlarının kalktığı, bitki ve hayvanların insan karakterine bürünebildiği olağanüstü serüvenlerin adıdır. Masallar gerçek olaylardan yola çıksalar bile, cansız doğa canlandırılarak, bitki ve hayvanlar konuşturularak, devler, cinler ve periler gibi doğaüstü varlıklar eklenerek süslenmektedir.” (Öztürk, 2009: 678). Güçlü bir eğitici

¹ Dr. Öğr. Gör. Samsun Üniversitesi/Dilmer, ferhat.ozmen@samsun.edu.tr.
ORCID: 0000 0003 2969 5726

rolü olan masalların bireylere istendik davranışlar kazandırmada önemli bir işlevi vardır. Masallar bireylerin hayata hazırlanmasına, geleneksel bilgi ve davranış kazanmasına yardımcı olur. Muhsine Helimoğlu Yavuz “Masallar ve Eğitimsel İşlevleri” adlı eserinde masalların eğitimsel işlevlerini, dinleyiciye-okuyucuya vermek istediği mesajlar aracılığıyla gerçekleştirdiğini söylemiştir. Araştırmacı 90 masaldan hareketle toplam 517 ileti tespit etmiştir. Bu iletilerin sınıflandırmasını “A. Etik İletiler, B. Psikolojik İletiler, C. Sosyolojik İletiler, D. Ekonomik İletiler, E. Öteki İletiler” (Helimoğlu Yavuz, 2013: 27) olmak üzere toplam beş ana başlık etrafında yapmıştır.

Yukarıdaki iletiler bağlamında “Ettiğin Bulur” masalı üzerine anlam okuması yapmak, masalın enine boyuna incelenmesine ve masalda yargılanan ve betimlenen hayatın tam olarak anlaşılmasına yardımcı olur. “Ettiğini Bulur” masalının özeti şöyledir:

Çobanlık yapan fakir bir adama bir gece rüyasında içi altın dolu bir küpün bulunduğu yer bildirilir. Fakir adamın yanında onun peşinden hiç ayrılmayan ve onunla birlikte koyun otlatan bir de zengin adam vardır. Zengin adam bir gün uykudayken fakir adam ağacın dibindeki altınları çıkarmaya karar verir. Tam o esnada zengin adam uyanır ve fakir adamın altın çıkardığını görür. Bundan sonra altınları paylaşalım, der. Fakir adam, zengin adamın elindeki silahtan korkar ve onun teklifi kabul etmek zorunda kalır. Altınları paylaşırlar. Zengin adam, memleketine gideceğini söyler. Fakir adam, bulduğu altınları zengin adama vererek onları eşine götürmesini söyler. Eşinin doğacak çocuğuna bu altınlarla hediyeler almasını ister. Zengin adam bütün altınları aldıktan sonra, fakir adam beni jandarmaya şikâyet eder, diye korkar ve onu öldürmek

ister. Zengin adamı bir türlü vazgeçiremeyen fakir adam, doğacak çoğunun isimin “Ettiğin Bulur” konması halinde kendisini öldürebileceğini söyler. Bundan sonra zengin adam, fakir adamı öldürür. Aradan biraz zaman geçer, çocuk dünyaya gelir ve adı “Ettiğini Bulur” konur. Kadın bir gün ırmak kenarına çamaşır yıkamaya gider; çoğuna da “Ettiğin Bulur” diye seslenir. Veziri ile geziye çıkan padişah bu nidayı iştir. Padişah, kadından çocuğa bu adın verilmiş sebebini öğrenir. Zengin adamı huzuruna çağıran padişah, ondan kadının kocasını araması ister. Padişah’tan korkan zengin adam, bir kış günü fakir adamı öldürdüğü ağacın altına gider. Adam, mezara vardığı zaman kış mevsiminde mezarın üzerinde üzümler bulur. Bu üzümlerden toplayıp padişaha getirir. Bunları padişaha götürürsem belki beni affeder, diye düşünür. Padişaha, fakir adamı bulamadığını ancak ona bir hediye getirdiğini söyler. Zengin adam çantasındaki üzümleri çıkarır, çantadaki üzümler ölmüş adamın kafası olur. Bundan sonra padişah adamın karısını çağırır. Kadın eşini tanır ve padişah gerçeği öğrenir. Padişah zengin adamı astırır, onun servetini de “Ettiğin Bulur” a teslim eder. (Alptekin, 2002:314-315)

1. “Ettiğini Bulur” Masalı Üzerine Değerlendirmeler

Yukarıda özeti verilen masal bağlamında şu değerlendirmelerde bulunabilir:

1.1.Yalancının Mumu Yatsıya Kadar Yanar

Kötücül bir huy olan yalan, bireylerin gerçeği saklayıp bildiğinin aksini söylemesi ile ilgilidir. Bütün kültürlerde kötü kabul edilen ve insan onuru ile bağdaşmayan yalan, bireyler arasında güvenin ve saygının yok olmasına neden olur.

Bireyleri yalan söylemeye iten nedenleri arasında bir menfaat elde etme, korkaklık, bilgisizlik, kurnazlık gibi psikolojik etmenler yer alır. Yalanın getireceği mutluluk çok kısa sürer ve yalanla haksız kazanç elde etmek isteyenlerin sonu kimi zaman ölüm olur.

“Ettiğini Bulur” masalında zengin adamın yalanı, masalın sonunda ortaya çıkar. Kurnazlık yaparak fakir adamı öldürdüğünü saklayan zengin adam, yalan söylemenin bedelini yaşamını yitirerek öder. Söz konusu ceza bağlamında bir etik ileti olarak yalan ile elde edilen kazançlar çok kısa sürede tükenir, mesajına gönderme yapılır.

1.2. Kötüler Ettiğini Bulur

Bireyler, çevresindeki insanlara nasıl davranırsa o şekilde karşılık görür. Başkasını üzen ve onların kötülük eden bireyler, üzdükleri kadar üzülmür ve kötülük ettikleri kadar kötülük görür. Masallarda iyilik ya da kötülüğün boşa gitmeyeceği, bireylerin başlarına gelen her şeyin kendi yaptıklarının sonucu olduğu vurgu yapılır. Üzerinde değerlendirme yapılan masalda zengin adam, fakir adamın hem malını alır hem de canını. Masalın sonunda padişah tarafından zengin adamın yaptığı kötülükler anlaşılır. Padişah, zengin adamın servetini hepsini alıp fakir adamın ailesine verir daha sonra da onu idam ettirir.

1.3. Açgözlü ve Bencil Olmak İnsanı Canından Edebilir

Daha fazlasını isteme, sürekli doyumsuzluk hali ile ilgili olan açgözlülük, toplumsal yapıyı ve psikolojik bütünlüğü bozan davranışlar arasında yer alır. Açgözlü bireyler, maddi nesneleri yücelterek onları elde etmek için büyük bir hırs içine girer. Bu durum çıkarıcı ve bencil bir kişilik yapısının ortaya çıkmasına neden olur.

Açgözlü bireyler etik değerler ve ilkelerden taviz verir ve bu tavizler toplumsal düzeyle büyük kırılmaların yaşanmasına yol açar.

“Ettiğini Bulur” masalında zengin adamın açgözlülüğü onun katil almasına neden olur. Fakir adamın hem canını hem de altınlarını alan zengin adam, açgözlü olmanın neden olduğu ahlaki yıkımı temsil eder. Açgözlülüğün bireyin hayatına kötücül yansımaları, zengin adama verilen ölüm cezası ile gösterilir.

1.4. Olağanüstü Hadisler İle Doğrulara Yardım Eli Uzanabilir

Masallardaki fictif (kurmaca) yapı çoğu zaman olağanüstü olaylarla süslenir. Söz konusu kurmaca yapıda yer olan kahramanlar çeşitli olağanüstülükler yaşayarak içine düştükleri zor durumdan kurtulabilir. Olağanüstülükler kimi zaman kötü insanları gerçek yüzünü ortaya çıkarmak için gerçekleşir. “Ettiğini Bulur” masalında alışılmışın dışındaki olaylar zengin adamın bir katil olduğunu göstermeye yönelik gerçekleşir. Olağanüstü üzüm motifinin görüldüğü masalda kış günü öldürülen adamın mezarında üzüm yetişir. *“Üzümün kış mevsiminde yetişmesiyle de; üzümün can verme, şifa olma, belli özellikler kazandırma vs. ile olağanüstü bir meyve olduğuna işaret edilmiştir.”* (Şenocak, 2008: 187) Bu üzüm hain adamın dağda öldürdüğü kafatasıdır. Bireyler, hiçbir zaman umudunu yitirmemelidir, en umutsuz durumlarda bile bir yardım ele uzanıp onları içine düştüğü zor durumdan kurtarabileceğini unutmamalıdır.

1.5. Bireyler İşledikleri Suça Göre Cezalandırılır

İnsanlık tarihi boyunca bireylere işledikleri suçlara göre çeşitli cezalar verilmiştir. Bu cezalardaki amaç toplumsal düzeni sağlamak, istenmeyen davranışı ortadan kaldırmak ve ceza gerektiren

davranışın onaylanmadığını göstermektir. Masallarda kasıtlı işlenen suçlara karşı ağır müeyyideler uygulanır. Masalların birçoğunda suç-ceza-adalet paradigmasında dinsizin hakkından imansız gelir düşüncesi yer alır. Üzerinde çözümleme yapılan masalda da devleti temsil eden padişah, “Ettiğini Bulur”un babasını öldüren adamı idam ile cezalandırır.

1.6. Haklı Olan Bir Gün Mutlaka Hakkını Alır

Gerçeklerin er ya da geç gün yüzüne çıkma gibi özellikleri vardır. Bireylerin yaptığı bütün yanlışlıklar ve haksızlıklar bir gün olur herkes tarafından anlaşılır. Adalet o zaman tecelli eder ve kötülerin cezası verilir. İyiler de hak ettiklerine kavuşur. “Ettiğini Bulur” masalında fakir adamı öldürüp bütün altınları alan zengin adam, masalın sonunda cezalandırılır. Padişah, kötü adamın bütün malını “Ettiğini Bulur”a verir.

SONUÇ

Geçmiş zaman bilgeliklerini semboller vasıtasıyla geleceğe taşıyan ve kültürel belleğin önemli bir unsuru olan masallar, bireylere istendik değerler kazandırmada önemli bir eğitim aracıdır. Masalların eğlenme, zevk alma, vakit geçirme işlevlerinin yanı sıra eğitim işlevi de vardır. *“Doğu toplumlarında masal anlatmanın temelinde, tamamen kıssadan hisse çıkarma anlayışı yer alır. Cemil Meriç’in de dediği gibi, Avrupa’da masal için önemli olan hikâyenin kendisidir. Oysa Doğu kültüründe masaldan çıkarılacak ders esastır.”* (Bilkan, 2020: 9). Masallarda iyilik, doğruluk, sadakat, kutsal değerlere saygı gibi istendik değerler semboller vasıtasıyla bireylere telkin edilir.

Üzerinde değ erlendirme yapılan masal da bir telkin vasıtası olarak çeşitli mesajları içermektedir. Bu mesajlar; yalanın getireceği mutluluk çok kısa sürer, başkasının malını zorla olan bireyler bunun bedelini canı ile  der, hiçbir kötülük cezasız kalmaz; iyiler mutlaka kazanır, haksızlık yapan er ya da geç ettiğini bulur, bireyler hiçbir zaman umudunu yitirmemelidir şeklinde sıralanabilir.

KAYNAKÇA

Alptekin, A. B. (2002). *Taşeli masalları*. Ankara: Akçağ Yayınları

Bilkan, A. F. (2020). *Masal estetiği*. Ankara: Akçağ Yayınları

Helimoğlu Yavuz, M. (2013). *Masallar ve eğitimsel işlevleri*. Ankara: Eğiten Kitap

Öztürk, Ö. (2009). *Folklor ve mitoloji sözlüğü*. Ankara: Phoenix Yayınevi

Şenocak, E. (2008). Türk halk kültüründe ve mitolojik bağlamda üzümün yeri. *Turkish Studies, Volume 3/5 Fall 2008*, s. 175-191.

BÖLÜM IV

Ekşi Sözlük Yazarlarının “Nef’î” Algısı

Özlem ERCAN⁹

Giriş

İnteraktif (etkileşimli) sözlüklerden farklı özellikler sergileyen katılımcı sözlükler; ansiklopedik bilginin ötesinde bilgi aktarımına müsaade edilen, yazarların kişisel yorum, açık düşünce ve görüş çeşitliliklerine fırsat verilen sitelerdir. Sözlük sitelerinin yazarlarının kimlerden oluştuğuna dair ayrıntılı bir bilgi bulunmamakla birlikte ortak ilgi alanları internet olan öğrenciler, medya çalışanları, akademisyenlerden oluşan bir kitle oldukları tahmin edilmektedir. (Gürel & Yakın, 2007)

Katılımcı sözlükler içinde başta Ekşi Sözlük olmak üzere belirli bir hiyerarşiye tabi olan sözlükler, üyeleri tarafından girdi (entry) adı

⁹ Prof. Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Bursa, Türkiye, Orcid: 0000-0002-0767-0045, ozlemercan@uludag.edu.tr

verilen girişlerden oluşur. İstedikleri konular hakkında yorum yapan yazarlar, bilgileri sorgulayarak alaycı bir üslupla dile getirmektedirler. Çok yazarlı olan bu sözlüklerde bir konu hakkında birden fazla kişinin görüşleri yer alırken yazarlar, klasik sözlük yazarlarından ayrılan bir üslupla iğneleyici, alaycı ve hicveden bir dil kullanırlar. (Poçan, 2017)

Sözlükler hakkında, olumsuz bakış açıları yanında olumlu yaklaşımlar da söz konusudur. Gençlerin internete başvurarak kendilerini dışa vurmalarının önemli olduğu, Ekşi Sözlük yazarlarının ortaya koyduğu içeriklerin bilgi üretimi ve paylaşımında bir dönüm noktası oluşturduğu (Saka, 2011) görüşü hâkimdir. Bunlardan başka hayata dair önemli bilgileri ve ilginç ayrıntıları okuyucularla paylaşan sözlük yazarlarının sıradan bireyler olarak bilgi paylaşımında samimi ve içten bir üslup kullanmaları, dolayısıyla resmî kaynakların tekdüze sunumuna seçenek olarak ortaya çıktıkları; gerçeğin tekdüzelikten uzak bir içerikle sunumunu kolaylaştırdıkları; okuyucunun eğlenerek öğrenmesi ve her daim güncel bilgiye ulaşabilmesi (Sine & Özsoy, 2017) sayılabilecek olumlu yönleri içindedir. Katılımcı sözlük sitelerinin özgür, kavramlara yükledikleri anlamlar ve aktardıkları değerler nedeniyle siber kültürün şekillenmesinde etkili bir araç olduğu (Varol & Tayanç, 2016) da düşünülmektedir.

Öte yandan katılımcı sözlük siteleri, birtakım eleştirilere de maruz kalmaktan kaçamamıştır. Yazarlar, her konuda başlık açıp istedikleri yorumlarda bulunabildikleri için olumsuz eleştirilmektedirler. Sıklıkla tenkit edilen bir başka konu ise bu tür sitelerde yazılanların doğru olması gibi bir zorunluluğun olmamasıdır. (Üngüren, 2019) Maalesef bu sözlüklerde ötekileştirme ve nefret söylemleri açığa çıkmakta (Akyazı, 2014; Öztekin, 2015; Varol & Tayanç, 2016; Alp, 2016; Akkılıç, 2018); tüm katılımcıların konu

kısıtlaması olmaksızın fikirlerini özgürce belirtmeleri, geleneksel varoluşa karşıt niteliği taşımakta (Gürel & Yakın, 2007) ve her girdi (entry) taraflı girdi yani taraflı bilgi konumunda olmaktadır. (Lüküslü, 2011)

Ekşi Sözlük'te Nef'î İçin Açılan Başlıklar

Ekşi Sözlük kullanıcıları, Nef'î için 7 farklı başlık (www.eksisozluk.com, 2024) girmişlerdir. Toplam 162 girdinin yer aldığı başlıklara ilk girdi 27.01.2002; son girdi ise 20.02.2024'te yapılmıştır. Ocak-Temmuz 2024 tarihlerinde taranan girdilerin sayıları ve tarih aralıkları Tablo 1'de yer almaktadır:

Tablo 1: Nef'î için açılan başlıklar.

Sayı	Başlık	Girdi Sayısı	İlk Girdinin Tarihi	Son Girdinin Tarihi
1.	Nef'î	147	27.01.2002	20.02.2024
2.	Nef'î'nin A Köpek Redifli Hicviyesi	3	18.01.2003	23.01.2003
3.	20 Ocak 1601 Nef'î İstanbul Konseri	3	21.04.2011	30.10.2019
4.	17. yy. Anadolu Köylüsüne Nef'î Divanı Okutmak	2	11.11.2019	11.11.2019
5.	Şair Nef'î Sokak	5	19.07.2002	18.08.2013
6.	Nef'î Divanı	1	12.06.2008	-
7.	Nef'î Bugün Yaşasa Yaşanacaklar	1	05.01.2023	-
	TOPLAM	162	27.01.2002	20.02.2024

“Nef’î” Başlığı Altındaki Girdiler

Ekşi Sözlük’te “Nef’î” başlığı altında 147 girdi (entry) mevcuttur. “Nef’î” adının yazarlarda ¹⁰ çağrıştırdığı konuları içeren girdiler şunlardır:

“nefican” adındaki yazar, kendi adının Nefi olduğunu belirten bir girdi ile konu dışında kalmıştır: “*Benim ismim Nefi..!*” Bir başka girdi ise *Muhteşem Yüzyıl: Kösem* dizisinde Nef’î’yi canlandıran oyuncu Serkan Keskin hakkındadır: “*Muhteşem Yüzyıl: Kösem’de Serkan Keskin tarafından canlandırılmıştır. Oyuncunun Leyla ile Mecnun’daki Mimar Sinan performansından mı ilham aldılar bilinmez.*” (new cosmos)

Nef’î’nin adı, TRT’de yayımlanan bir dizide de geçer. “markasız” isimli yazar, “*Tutunamayanlar’da güzel bir anma yapmışlar, güzel güzel geçirirmiş rahmetli.*” girdisi ile dizinin 14 Ocak 2020’de yayımlanan 2. bölümüne atıfta bulunur. *Tutunamayanlar*; İstanbul Medya Akademisi ve Neden Film imzalı, ilk bölümü 7 Ocak 2020 tarihinde yayımlanan absürt komedi türündeki Türk yapımı bir televizyon dizisi olup dizi, 2 Haziran 2020 tarihinde yayımlanan 19. bölümü ile son bulmuştur. [www.tr.wikipedia.org/wiki/Tutunamayanlar_(dizi)] Dizide ilham perisi İlhan, dizinin başkarakteri Tarık ve şair Lütfü’ye ilham verdiği kişilerden söz ederken Nef’î’yi örnek gösterir ve Tahir Efendi ile Darüssaade Ağası’na söylediği hicivlere nasıl ilham verdiğini zamanda seyahat yaparak (20-25. dakikalar arasında) onlara gösterir.

¹⁰ Yazar takma adlarında (nickname) Ekşi Sözlük’teki imlaya sadık kalınmıştır. Ancak girdilerin yazım yanlışları düzeltilerek noktalama işaretleri konmuştur.

“Nef’î” başlığında herhangi bir girdiye yer vermeden başka girdi ya da web sayfalarına yönlendirmeler de yapılmıştır: kitkat: (bkz: tahir/1), flagg: (bkz: nefinin a kopek redifli hicviyesi), ludo: (bkz: tarihteki muazzam ayarlar), guzel oylan: (bkz: ehl-i dil birbirini bilmemek insâf değil). Bunlardan ikisinin ise Nef’î ile bir ilgisi yoktur: koenagadol: (bkz: nephi), lynnyrd skynyrd: (bkz: nef)

Tüm bu girdiler göz önüne alındığında “Nef’î” başlığı altında yapılan 147 girdinin 9’u Nef’î’nin tarihî şahsiyetiyle doğrudan ilgili değildir. “Nef’î” başlığında yer alıp, şaire atfen yazılan 138 girdi değerlendirildiğinde konu başlıkları şu şekilde sınıflandırılabilir:

1. Nef’î’nin Hayatı, Sanatı ve Eserleriyle İlgili Girdiler

Nef’î’nin hayatına ilişkin belli başlı bilgileri paylaşan yazarların şairin eğitimi, mahlasını nasıl aldığı, kasideleri, hicviyeleri, Sultan IV. Murad’ın *Sihâm-ı Kazâ*’yı okurken yaşadıkları (lip gallaghe, minnoklokumcuk) ölümü, dili, üslubu ve eserleri hakkında (spincrus, puuuuu, kelimeleryetmez, cahildimkiben, sansaras, qkmn, bornozun cebi kadar gereksiz, lip gallaghe) kısa ve doğru bilgiler veren girdiler yapmaları, yazarların Nef’î’yi tanıdıklarını göstermektedir. Ancak yazarlardan sadece biri (sansaras) ölümüne sebep olan hicvine dair Fuat Köprülü’ye müracaat ederken diğer yazarlar herhangi bir kaynak adı zikretmemişlerdir: “*Fuat Köprülü’ye göre ise bu hicivde asıl eleştirilen sadrazam değil, padişahın kendisidir ve bu yüzden öfkeye kapılmıştır. Zaten Nef’î’yi bir veziri için feda etmeyecek kadar çok sevmektedir.*”

Yazarların çoğu, Nef’î’nin şairliği hakkındaki fikirleri hangi kaynaktan edindiklerini belirtmedikleri hâlde doğru malumatlar vermişlerdir. Nef’î’nin kaside şairi olduğunu ileten yazarlar (iratus, spincrus, hakkibulutunucyasindakikardesi, puuuuu, lip gallaghe, dante

adında bir kelimem var, qkmn, neocosarian, bornozun cebi kadar gereksiz) içinde “cahildimkiben”, şairin şiiri ve üslubu konusundaki niteliklerini şöyle özetler: “*Şair Sebk-i Hindî akımının özelliklerini taşıyan ilk şairdir. Şiirin mübalağa ile beslenmesi bunun en büyük kanıtı olsa da tam anlamıyla Sebk-i Hindî şairidir, diyemeyiz. Kaside türüyle adı özdeşleşmiş gibidir. Kasidenin nesip kısmını daraltmış ya da bazı şiirlerinde olduğu gibi hiç kullanmamıştır. Özellikle fahriye bölümlerinde çok başarılıdır. Şiir anlayışı övme, övünme ve yermeden oluşur. En büyük fahriye şairimizdir. Heccav adıyla da anılır. Gazellerinde tasavvufî bir yoğunluk bulunur.*”

Nef'î'nin edebiyat tarihindeki önemli özelliklerinden biri fahriyeciliği olmasına rağmen çok az sayıda yazar (cahildimkiben, trenito barzini, puuuuu, eski me), onun bu yönünden bahsetmişlerdir. “*Şiirlerinde yalnızca dönemin padişahını, devlet adamlarını değil; kendisini de fazlasıyla öven bir şairdir.*” bilgisini veren “trenito barzini” ismindeki yazar ise Nef'î'nin kendisini övmesini yanlış anlayarak onun ‘*Âlemi teshîr için hâtem ne lâzım tab’uma / Ben Süleymân-i hayâlim n’eylerim engüşteri*’ beytini “*Öyle ki bazen kendisini peygamberlerle dahi kıyaslayacak kadar büyük görür.*” şeklinde yorumlar. Oysa Klasik şair, şiirin insanları etkileyen manalarını peygamberlerin mucizelerine benzettiği için böyle bir kıyasa girişir. Şairin amacı, küfre düşerek kendini peygamberlerden üstün göstermek değildir. Yazar, bu manayı çözemediği için yanlış bir yorum yapmaktadır.

Nef'î'nin kelimeleri birden fazla anlamıyla kullanıp, söz oyunlarında başarılı olduğunu söyleyen yazarların yorumu şudur: “*Tevriye ustası, zekâ küpü, ayar makinası, sivri dilli ve hazırcevap divan şairi.*” (satriani); “*Malum şiiriyle tevriyenin dibine vuran zat.*” (ters baginti) Sade ve etkili üslubundan etkilenen yazar (sweeney todd

hayrani berber ciragi), şairin *Divan*'ını karıştırıp beğendiği beyitleri de kaydeder. Yazarlardan biri ise kaynak adı belirtmeden Tahir Olgun'un şair hakkındaki görüşüne yer verir: “*Tahir Olgun, Nefî'nin şiirlerindeki muhtevayı 'övmek, övmek ve sövmek' kelimeleriyle veciz bir şekilde özetlemiştir.*” (lip gallaghe)

Şair hakkında kendine has üslubuyla yorum yapan yazarlardan biri de “pelosko” isimli yazardır: “*Lise 2'de edebiyat derslerini edebiyat kitabını kapatarak bütün dersi bize türlü hikâyeler, divan edebiyatından şiirler ve Türkçe çevirileri, edebiyata dair ilgi çekebilecek bin bir türlü ayrıntı anlatarak geçiren hocamız sayesinde tanıştığım, yergilerin babası, kelimelerin ustası, hayran olunası şair.*”

Şairin örnek aldığı, üslup olarak tesirinde kaldığı şairleri sıralayan ve maalesef yanlış şekilde XVI. yüzyıl şairi olduğunu ileten yazar, Nefî'nin takip ettiği şairlerden ve kaside sunduğu padişahlardan dem vurur: “*Şeyhülislam Yahyâ, Bâkî, Enderî gibi, Nâ'îlî, Nâbî gibi önemli isimlerin etkisiyle yetişmiş ve döneminin ünlü sultanları Genç Osman, I. Ahmed ve IV. Murad'a sunduğu kasidelerle tanınır. 'Klasik dönemin devamı' diye de tanımlanabilecek güçlü şairlerimizdendir.*” (hakkibulutunucyasindakikardesi)

Nefî'yi hiç tanımadığı anlaşılan başka bir yazarın ise hangi şairden bahsettiği anlaşılmamıştır: “*Seçtiği dandik sahne adı nedeniyle kendisiyle aynı dönemde yaşayan şairlerin gerisinde kalan bahtsız ve kopyacı şair. En anlamlı şiirini yağlı güreşe ithaf etmesi ne kadar vizyonsuz bir tip olduğunu ortaya koymaya yeter.*” (owencan)

Nefî için yapılan girdilerden biri, devrin havasını ve şairin niteliklerini şiirsel bir dille anlatmasıyla dikkat çeker. Nefî başlığına “*Bir kadeh şarap, alaca gelen gül kokusu, şakırdayan bülbüller eşsiz*

manzarada yazılabilecek şiirin en güzelinin çıkış noktası.” cümlesi ile başlayan yazar (evet bence de), onun şiirini “*okyanusun dibinde bulunan inci tanesi kelimeleri bir araya getirmek*” olarak nitelendirir. Şairin kalemi ve sözleriyle kurduğu hiciv dünyasını “*Mum ışığının mehtapla birleşerek sızdığı kâğıda dökülen kelimeler yaydan fırlatılan ok gibi atıldıkları yeri yangına dönüştürecek şekilde gönderiliyordu.*” ifadesinden sonra sözü şiirinin ahengine getirir. Yazar, şairin bu gücü nereden aldığını da sorgular: “*Bu gücü kaleminden mi, kâğıttan mı, akıldan mı alıyordu da seni aynada gösterip, zahirinle karşılaştığını sanıp gerçekte yüz yüze kalıyordun?*” Sonrasında ise hicviye ve methiye yönünü “*Yazdığı methiyeler ne kadar süslü ve saltanat doluysa hicivleri de bir o kadar yara açan neşter niteliğindeydi.*” cümlesiyle özetler. Kılıç ve bülbül seslerini şiirine taşıdığı için ahenk şairi olduğunun da farkındadır. Tüm bu yönleri ile Nef’î’nin daimî olduğunu da şu sözlerle iletir: “*Kendine sahip olamayan Nef’î, kendi elleriyle ölümünün ipini çekse de güneş olan kendisi, saçtığı ışık süzmesi kelimeleri, tarihi, ışıldayan bir mum gibi yatsıya kadar değil; sonsuza kadar aydınlatacaktır.*”

Nef’î’nin *Divan*’ı (chill, cahildimkiben) ve *Sihâm-ı Kazâ*’sını ismen anarak (chill, cahildimkiben, fizzbalık) bahseden yazarlar yanında eseri küfürlü (kutsal bilgi kazani), babasını hicverek başlayan (lip gallaghe), devlet adamlarını yerin dibine sokan (scary nightmare) ve keyif alınarak okunan (balta sazi) bir eser olarak nitelendirenler de olmuştur. Bu girdilerden “fizzbalık” isimli yazar ise *Sihâm-ı Kazâ*’yı okuma macerasını anlatarak şairi günümüzün diss atan şahıslarıyla kıyaslar: “*İnternetteki yazıları, menkıbeleri okuduk ettik ama bu adam ne yazmış diye Sihâm-ı Kazâ’ı sipariş ettim. Okurken hayretlere düştüm çünkü bahsettiğimiz gibi temiz bir dil falan kullanmıyor. Yani*

yukarıda şey yazmışlar hani bugün diss atacak olsalar g.tünü s.kim falan yazarlar diye. Evet, evet! Nef'î de aynen böyle şeyler yazmış. Son derece argo içerikler var ve evet, zannettiğinizden çok daha fazla. Bu o günün dilinde bu sözlerin kanıksanmışlığından dolayı mı yoksa şaire has bir durum mu orasını bilemeyeceğim...”

“balta sazi” isimli yazar, Nef'î'nin başka şairlerle olan küfürlü atışmalarını, 2000 yılında Turkishmusic.org (www.onedio.com/haber/nostalji-kusagi-15-yil-donumunde-turkishmusic-org, 2015) sitesinin forumunda yaşanan ve bir kullanıcının Sezen Aksu'ya küfretmesiyle başlayan tartışmalara benzetir: *“Yaşı on sekizden büyük olan ve psikolojik sağlığı elverişli olan meraklılar, Sihâm-ı Kazâ'dan, adeta turkishmusic.org'daki Sezen Aksu tartışması tadında bir dille, Nef'î'nin ne ala bir döşeme ustası olduğunu gözlemleyebilir. Bunu Nef'î'ye yönelttiğim bir yergi olarak algılamayın lütfen. Bilakis pek keyif aldım okurken.”*

2. Kişiliğiyle İlgili Girdiler

Nef'î, başarılı bir şair olmasına rağmen davranışlarındaki istikrarsız tutumu sebebiyle ilişkilerinde sürekli sorunlar yaşamıştır. Dostlarına bile sıklıkla sataşip onları kırması ile dikkat çeken şair, devlet adamlarının onurlarını da hiçe saymıştır. (Akkuş, 2018) Öte yandan hem devlet adamları hem de Sultan IV. Murad tarafından korunması diğer şairler arasında kıskançlıklara da sebep olmuştur. (İpekten, 1998) Şiddetli bir mizacı, *Sihâm-ı Kazâ*'sındaki hicviyelerinde de kendini gösterir. Kasidelerinde ise kahraman, pervasız ve doğru bildiği yoldan ayrılmayan bir şahsiyet çizer. (Avcı, 1996) İfadeleri sert, acımasız; kişiliği saldırgan; duruşu gururlu ve dik başlı (Akkuş, 2018) olan şairin bahsi geçen özelliklerini fark eden

yazarların bu konudaki yorumları isabetlidir: Hiciv ve methiye şairi yönünü, dile olan hâkimiyeti yanında şairin mizacı ile açıklayan yazarın yorumu şudur: *“Tarihteki süper ayarlara imza atmış muhteşem bir şairdir. Bir dize de överken diğer dize de çok fena yerer. Bütün bunların yanında bildiğinden şaşmaması, kellesine rağmen bildiğini okuması da kelime oyunlarında iyi olmasından fazlası olduğunu gösterir.”* (ewlatofsaf)

Yazarlar, Nefî’nin korkusuz bir şair olduğunu düşünmektedirler: *“IV. Murad gibi gözünü budaktan esirgemeyen bir sultanın yanında bulunan sözünü dudaktan esirgemeyen büyük şairdir.”* (jimmu tenno) Onun hakkındaki diğer yorumlar şunlardır: *“Cesur adam.”* (durun bakalım kardeşler); *“Ölümü göze alacak kadar kendinden emin ve korkusuz bir şairdir Nefî.”* (sonbahar yolcusu); *“...Devşirme içerisinde sarkazmı, laf sokması ve mizahıyla ünlü olan tek kişi...”* (brokoli102) Son yorum da Nefî’den devşirme olarak bahsetse de şair, devşirme değildir.

Mizacının bir yansıması olarak Nefî’yi sivri dilli ya da keskin dilli olarak nitelendiren yazarların yanı sıra (satriani, kifayetsizmuhteris, v r 46, yuce ordek, neocosarian, italiano21, bazı anlamlara gelmeyen kelimeler) başka bir yazar (alibaba1), onu *“sivil itaatsizliğin tecessümü”* olarak görür. Şairin hicivlerine atıfta bulunan “akatlis” isimli yazar ise *“Bir of çekse karşıkı dağları yıkacak kabiliyette bir şair efendi.”* cümlesiyle şairin sözünün gücüne işaret eder.

Şair bugün yaşasaydı sözlükteki bütün yazarları, sözünün gücüyle yenebileceğini iddia eden ve bunu gençlerin üslubuyla ifade eden “scary nightmare” isimli yazar, şairin hakkını vermiştir: *“Sözlük yazarı*

olsa milleti @2 manyağı yapardı sanırım. Onun gibi zekâ ve kabiliyete sahip divan şairi azdır...”¹¹ Aynı girdide şairi yazdığı hicivleri sebebiyle “yürek yemiş” olarak nitelendiren yazar, günümüz siyasetini de Nef’î üzerinden eleştirir: *“Adam bugün dirilse, memleketin şu hâlini görse kederinden tekrardan ölürdü sanırım.”* Günün siyasetine yönelik bir başka yorum ise *“Günümüzde yaşasaydı şu anki çoğu muhaliften daha etkili olur ve kendi kitlesini yarattırdı. Çok zeki ve yaratıcı bir adamdı vesselam.”* (yakaryus1903) şeklindedir. Bu yönde başka girdiler de mevcuttur: *“Divan edebiyatı konusunda cahil bir insan olduğum için kendisini geç tanıdığım efsane şair. Zamanında yazdığı şeyleri, o zamanki Osmanlı’ya göre ‘modern’ diye tabir edebileceğimiz günümüz Türkiye’sinde bile yazmak imkânsız.”* (leroy smith); *“Kürt şair diyen var. Diyanet İşleri Başkanı da iktidar da adamı sevmemiş. Kâfir demişler ve öldürmüşler. Çok değişen bir şey yok günümüzde.”* (bakalim)

Şairi genç dili ile anlatan yazarlardan “fizzbalık”, eleştiri dolu şiirler yazdığı için Nef’î’yi dissçi, diss atan¹²; “paranorman” isimli yazar ise *“En güzel disstracklarını yazıp yayınlamış olan diss üstadı.”* olarak görür. Diğer şairlerle olan atışmalarından bahseden “balta sazi” isimli yazar ise hiciviyeleri için *“Birkaç şahsiyete gönderdiği dissleri aktarayım.”* diyerek bazı hicivlerine yer verir. Şairin herkesi eleştirdiğini söyleyen yazarın genç diliyle yazdığı girdi şudur: *“Şeyhülislamından tutun paşasına kadar kendisine laf eden herkese roket atmıştır...”* (renotor12) Dikkat çeken başka bir nitelendirme ise

¹¹ @2: “exalances” isimli yazardan aldığımız bilgiye göre sözlük mecralarında başlığı açan yani ilk girdiyi giren kişi @1; başlığa ilk yorumu yazan kişi ise @2 olarak nitelendirilmektedir.

¹² Dissçi, diss atan: Ekşi Sözlük’te “diss atmaya türkçe isim önerisi” başlığında birkaç girdide “atışma, kapışma, taşlama” (black adam), “dokundurmak” (eyimis), “dürtme” (jakeknight), “sataşmak” (aynenevet) olarak tanımlanmıştır. Erişim: 16.12.2024

Nef'î'yi, “*Divan edebiyatının 4chan'ı.*” (solomonium) olarak gören yazardan gelir. Ekşi Sözlük yazarı, bir internet sitesi olan 4chan'ın yıkıcı yönünü Nef'î'yle özdeşleştirmektedir. 4chan, Hasan Rençber ve Ümit Arklan'ın aktardıkları bilgilere göre nefret dolu söylemleri ile toplumu harekete geçirmeye çalışan bir sitedir:

4chan 2003 yılında, anime hayranı bir Amerikalı çocuk (Christopher Poole) tarafından, Japon görüntü tahtası olan 2chan'den esinlenilerek Japon pop kültürünü tartışmak için kurulmuştur. ... Sitedeki anonim gruplar, demokrasi karşıtı çabaları, ihbarları ve kullanıcı özgürlüğünü teşvik etmenin yanı sıra hoşgörüsüzlük, nefret ve şiddeti teşvik eden kolektif eylemlerde bulunma becerisine sahiptir. (2018)

Şiirlerinde ferdiyetçi oluşu; onun üzüntüsünü, kederini, kavgasını, başarısını, zevk ve eğlencesini hep kendi için yaşaması (Akkuş, 2018) hakkında bazı ruhsal yaklaşımların yapılmasına neden olmuştur. Nef'î'nin narsistik (Yalçın & Bozkurt, 2020) yönünü vurgulayan yazar, şairi en iyi özetleyen girdiyi yapar: “*Narsisizmin fahri temsilcisi... Sırat'ta ip cambazı.*” (bi behre)

3. Mahlasıyla İlgili Girdiler

Nef'î, edebiyat tarihi içinde Darrî (Zarrî) ve Nef'î olmak üzere iki mahlasla anılmasına rağmen aslında Darrî (Zarrî) mahlasına ilişkin bilgi bir rivayetten ibarettir. Nef'î mahlasının ise bizzat Gelibolulu Âli tarafından verildiği şairin Âli vafında yazdığı “sühen” redifli kasidesinde de belirtilir.

Eyledin mahlas-ı Nef'î ile kadrîm efzûn

Zihn-i pâkimde görüp kuvvet-i iz'ân-ı sühen

(K. 60 / 36) (Akkuş, 2018)

Sözlük yazarları, Nef'î'nin farklı mahlaslar kullanması konusunda bilgi sahibidir. İlk önce “zararlı” anlamında Darri (Zarrî), sonra “yararlı” manasında Nef'î mahlasını aldığını (sade, kelimeleryetmez, cahildimkiben, northner, yumutunus), bu adı ona Gelibolulu Âlî'nin verdiğini (spincrus, cahildimkiben, northner), asıl adının Ömer olduğunu (spincrus, kelimeleryetmez) nakletmişlerdir.

4. Hiciv Şairi Oluşuyla İlgili Girdiler

Hicivleriyle doğrudan kişileri hedef alan Nef'î; eleştiri, itham, tehdit, yergi, sövgü ve müstehcenlik seviyesinde küfürlerle dolu şiirlerini *Sihâm-ı Kazâ*'da toplar. İnce sözler yanında kaba lafızların da yer aldığı hicivlerinde çatışmaya girdiği kişilere daha da ağır cevaplar vermekten kaçınmamıştır. (Akkuş, 1998)

Şiirleriyle Sultan IV. Murad'ın ilgisine ve hicviyelerine rağmen padişahın korumasına ulaşan şair (İpekten, 1998), bir gün *Sihâm-ı Kazâ*'yı okurken padişahın ayağının dibine yıldırım düşmesiyle değerini yitirir. Hicivlerinin uğursuz olduğu kanaatine varılınca şair hem memuriyetten çıkarılır hem de Edirne'ye sürülür. Bir daha hiciv söylemeyeceğine dair de yemin ettirilir. (İpekten, 1998)

Ekşi Sözlük yazarlarının en fazla ilgilendiği konu hiciv şairi oluşudur. Şairin eserlerini sıralayan ve Sultan IV. Murad'ın uyarılarına rağmen hiciv yazmaya devam ettiğinden bahseden yazarlardan biri, girdinin sonunda Nef'î hakkındaki görüşlerini ortaya koyar: “*Nef'î, özellikle kelime oyunlarında başarılıdır, şiirlerinde duygudan çok düşünce (her ne kadar divan şiirinde düşünce yok dense de) önemlidir.*” (iratus)

Sultan IV. Murad'ın Nef'î'nin hiciv yazmasını yasaklaması olayının akabinde öldürülüşünü *Nâ'imâ Tarihi*'nden nakleden bazı yazarlar, olayı mizahi bir dille nakletmeyi tercih etmişlerdir:

“...Sinirden küplere binen padişah, kitabı parça pinçik edip derhal Nef'î'yi huzuruna çağırtmış ve bir daha hiciv yazarsa ‘Yukarıda Mevla var demem, alırım aklını!’ diyerek şairi korkutmuştur. E Nef'î Bey de çaresiz, bir daha yergi yazmayacağına tövbe etmiştir fakat birkaç yıl sonra Vezir Bayram Paşa'ya gücenen şair, kendini tutamamış ve kaside makamından yine döktürmüştür...” (atlantisten gelen zekiye)

“...Nef'î'nin bir odunlukta boğdurulduğu söylenir. Şayet *Nâ'imâ*'nın yazdıkları doğruysa Nef'î katledilmeden önce katledileceği odunluğa ‘Abi şurada bir adam var, gel de bir söv!’ denilerek götürülmüştür.” (balron)

Şair, hiciv yazması yasaklandıktan sonra *Der Vasef-ı Sultân Murâd Hân* (K. 22) (Akkuş, 2018) başlıklı kasidesini sürgün esnasında Hüsrev Paşa'nın Bağdat seferine serdar atanması vesilesi ile hem Sultan IV. Murad'ı kutlamak hem de affını dilemek için kaleme alır. (İpekten, 1998) Bahtını şikâyet edip hâlini ortaya koyan aşağıdaki meşhur beyti yazarların dikkatinden kaçmamıştır:

“Şiirlerini topladığı *Sihâm-ı Kazâ* adlı eserini sultana aktarırken düşen yıldırımdan etkilenen Nef'î; Bugünden ‘ahdım olsun kimseyi hicvetmeyeyim illâ / Ger icâzet verseydin hicv ederdi baht-ı nâ-sâzı mısralarıyla anlatmıştır.” (evet bence de)

“Kendisi hakkında küçük bir anekdot verecek olursak: Bir müddet hicve tövbe eden Nef'î, padişaha şöyle demiş: Padişahım, evet

bugünden itibaren kimseyi hicvetmemeye yemin ettim ama izin verseydin şu uygunsuz bahtımı hicvederdim.” (devrimci derviş)

Nef’î’nin hiciv konusunda sınır tanımadığı açıktır. Bunu şiiri ve sanatı için yaptığını söyleyen girdilerden birinde “*Şairin şu sözü de meşhurdur: ‘Vezin tutsun babamı bile hicvederim.’ Olay sanat yani.*” (avasas) yorumu, onun babasına yazdığı hicve atıfta bulunur. Babasının kendini ve ailesini yoksulluk içinde bırakıp Kırım Hanı’na nedimlik yapmaya gitmesini eleştirdiği hicvi *Sihâm-ı Kazâ*’nın ilk manzumesidir. (Akkuş, 1998)

Nef’î’nin neden hiciv şairi olduğunu kendi bakış açısı ile yorumlayan yazarın fikri, şairin kişiliği hakkındaki tespitleriyle dikkat çeker: “*Döneminin, güçlü kaleminden çıkan vurucu tespitlerin yazarı. Erzurumlu, atarlı; övmekte, övünmekte, yermekte sınır tanımayan. Saray hayatına sonradan dâhil olduğu için dönen dolapları, kazılan kuyuları, yalakalıkları içine sindiremediğinden olsa gerek hoş görmediği, tahammül etmediği her kişiye kelimelerden müteşekkil kaza okları fırlatmıştır...*” (bi behre)

Yazarların şairin hicivlerini söyleyiş şeklini anlatmak için bazı metaforik ifadeler kullandıkları görülür. “quant” isimli yazar, hicivleri duvara asılıp uzun uzun seyredilecek bir resme benzetir: “*Lafı gediğine koymak hususunda ününü sınırların dışına çıkarmış olmasına rağmen bu tarzını divan edebiyatının çerçevesi dışına taşırmadan içine öyle bir yerleştirmiştir ki o çerçeve duvara asılıp uzun uzun izlenesi bir portre hâline getirmiştir.*”

Her ne kadar anlamakta zorluk çekseler de hicivleriyle onların dikkatini çekip klasik şiiri okumaya başlayan yazarlar da olmuştur:

“Kendisinin Tahir Efendi ve Müftü Efendi’yi hicvettiği dörtlükleri okuduktan sonra ‘Ne kafa dengi adam, ben bu adamın bütün şiirlerini okumalıyım.’ diyerek Eski Türkçe olmayan kaynaklardan hayatını şöyle bir araştırıp Osmanlıca sözlük yardımıyla rahatlıkla anlarım deyip Divan’ını aldığım ve doğru düzgün pek bir şey anlayamadığımdan ötürü sukutuhayale uğradığım büyük hiciv ustası, kafa dengi zeki şairimiz.” (filler dünyanın en masum hayvanlarıdır)

“Ergenlik çağlarında divan şiirine ilgi duymamı sağlamış, kendisini benim kadar sevmediğini düşündüğüm fahriye üstadı. Ergenlik zamanlarında laf cambazlıkları hoşuma giderdi, ‘Uff nasıl laf soktu.’ dönemi kanlar deli akar, bilirsiniz. Nef’î ile yakınlaşmamız o zaman başladı.” (eski me)

5. Öldürülüşüyle İlgili Girdiler

Nef’î’nin ölümüne neden olan olayla ilgili farklı rivayetler vardır. Bunlardan birine göre Bayram Paşa’yı hicvettiği için padişahın fermanıyla öldürülmüştür. Bir başka rivayette ise Bayram Paşa, dönemin tanınmış şairi Nâ’ilî’ye Nef’î’yi kötüleyen bir şiir yazdırınca buna öfkelenen Nef’î’nin şiiri Paşa’nın yüzüne fırlattığı nakledilir. Bunun üzerine şair, Paşa’nın emriyle öldürülür. Üçüncü rivayet, Sultan Murad’la ilgili olup şaire duyduğu sevgisi sebebiyle ona hoşgörülüyle yaklaşan padişah bile Nef’î’nin kendisini yermesini kabullenemez. Dörtlükler hâlinde yazılmış olan şiir, rivayete göre başka bir şair tarafından “Nef’î” mahlası kullanılarak gözden düşürme amacıyla söylenmiştir. (Akkuş, 2018)

Edebiyat tarihi içinde neden öldürüldüğü açık olmamakla birlikte *“Diline hâkim olamayanların sonunu gösterir.”* (cepsizcubbeli), *“Dilinin esiri olmuş şair.”* (mukri), *“Dili belası yüzünden kellesi gitmiş*

büyük divan şairi.” (sonbahar yolcusu), “*Ölümü dahi sivri dili yüzünden olmuştur.*” (neocosarian) cümlelerinin de ifade kıldığı üzere yazarların geneli şairin ölümünü yazdığı hicivlere bağlarlar. Birden fazla olaya dayandırılan ölüm sebebi, öldürüş biçimi ya da öldürülmeden önce yaşanan bazı olaylar, sözlük yazarları arasında da çeşitli rivayetlerden bahsetme şeklinde kendini gösterir.

Aslında uydurma olduğu düşünülen olaylardan biri de Nef’î’nin Darüssaade Ağası ile yaşadığı hadisedir. Güya Nef’î, öldürüleceğini haber alınca Ağa’ya başvurmuş, affı için yazdığı tezkereye mürekkep damlayınca “*Mübarek terinizi silseniz, zira kâğıdı karalıyor.*” mealinde nükte yapmıştır. Bu olayın doğru olmadığı, öldürülme olayı ansızın gerçekleştiği için Nef’î’nin gafil avlandığı ve bir yere başvurmasının da mümkün olmadığı açıktır. (Karahana, 1954) Fakat yazarlar (avasas, humanist bir sadist, 1hattorihanzo, yuce ordek, alibaba1), bu olaydan söz ederek bilgiyi yaymaya devam etmektedirler. Üstelik “epirusunyayi” isimli yazar da bu tezkerenin infaz memurunun idamla ilgili yazısı olduğu iddiasındadır: “*Efsaneye göre, aslında Nef’î’nin idamı son anda iptal edilip affedilmiştir. Zenci olan infaz memurunun idamla ilgili kâğıdı yazarken kâğıda siyah mürekkep damlatması üzerine Nef’î, kendini tutamamış ve ‘Kâğıda terinizi damlattınız.’ demiştir.*”

Şairin Bayram Paşa’ya yazdığı hicivden bahseden yazarların sayısı kayda değerdir. (minnoklokumcuk, demedikmi, atlantisten gelen zekiye, spincrus, dervrimci derviş, imsoempty, minnoklokumcuk, balron, hayyamist, scary nightmare, 1hattorihanzo, kampustekihamsi, fizzbalik, qkmm, firt emin, the gadfly, bornozun cebi kadar gereksiz)

Öldürölüşüne dair rivayetlerden biri de Kubbealtı vezirlerinden Bayram Paşa'yı hicvetmesi üzerine Sultan Murad'ın fermanı ile Çavuşbaşı Boynueğri Mehmed Ağa'ya teslim edilerek sarayın odunluğunda boğdurulmasıdır. (Akkuş, 1998) Olayın mekânı belli olmasına rağmen yazar, katil Bayram Paşa'nın konağında olmuş gibi anlatır: “27 Ocak 1635 Cumartesi günü Vezir Bayram Paşa tarafından konağında odunluğunda boğdurulup cesedi Zeytinburnu'ndan denize atılmıştır...” (devrimci derviş) Başka bir yazar ise telgrafhane.com/basliklar/guncel/1581 adresinden okuduğunu belirttiği bu olay hakkında şairin sözünden alıntı yapar: “Denilene göre kendisini idama götüren Bayram Paşa'nın alaycı bir üslupla ‘Rahmetli babama da selamlarımı iletirsin.’ sözlerine ‘Ben validenizin yanına gidiyorum.’ cevabını vermiş şair.” (imsoempty) Olayı sözlük sayfalarına *Nâ'imâ Tarihi*'ni kaynak göstererek anlatan yazarlar da mevcuttur. (balron, atlantisten gelen zekiye, fizzaalik)

Şairin cesedinin denize atılmasını şiirsel bir edayla “evet bence de” isimli yazar şöyle anlatır: “Salınan boş kayıklar sessiz gecede beşik gibiydi. Yıldızlarla taçlanan ay yine pırıl pırıldı sular üstünde. Derinden gelen ölümün tiz sesini duymamak imkânsızdı. Kapkaranlık sulara gömülen beden, aydan daha fazla ışıldıyordu boğaz içinde. Sessiz sedasız bir şekilde gökteki bir yıldızla birlikte denizi ve semayı izleyenlere dilek olup kayarak gömüldüler tarihin denizine.”

“kahlo” isimli yazarın ise iddiası başka bir yöndedir: “Sarayda devşirmeler arasında kalmış bir Türk olmasının da öldürölüşüne etken olduğu rivayet olunur.” Şairin Türk oluşuna başka bir yazar ise Yahya Kemal'in sözüyle (Banarlı, 1997) karşılık verir: “Nef'i, Türk'ün ayranının kabarışıdır. Yahya Kemal” (hulusi) Öte yandan Nef'i'nin *Sihâm-ı Kazâ*'sında yer alan Veysî hakkında yazdığı hicvinden mealen

söylenen bir cümle, şairin Türk'e yönelik fikrini yansıtmaktadır: “Allah, Türk’e çeşme-i irfanı haram kılmıştır, demiştir.” (constanza) *Sihâm-ı Kazâ*’daki beyit şudur:

Türke Hak çeşme-i idrâki harâm etmişdür

Eylese her ne kadar sözlerini sihr-i helâl

(K. 9 / 6) (Akkuş, 1998)

Aynı beyit, Mehmet Fuat Köprülü (2014) ve Agâh Sırrı Levend (2015) tarafından da nakledilmiş olup tamlama “çeşme-i irfân” şeklindedir.

6. Sultan Murad ve Nef’î ile İlgili Girdiler

Yazarlar, padişah ile şair arasında geçen bazı hikâyecikleri aktarırlarken ikisi arasındaki yakınlığı yorumlarlar. “*Hayatında padişah (IV. Murad) dâhil kimseye keyif bağışlamamış.*” (mavimor); Sultan Murad ile “*Gel şöyle bir söyleşelim, diyebilecek kadar samimi olmuş, akıl vermiş, onun saygısını kazanmış...*” (quant); “*Padişaha puşt demiş şair. Adamdaki t....ın yarısı bizde olaydı.*” (amraq oguk); “*IV. Murad’ın kankası şairdir ama herkes öldürür kankasını.*” (aksaqueen); “*Sultan Murad Han sanata, sanatçılara ve şairlere çok önem verdiği için sivri dilli Nef’î abimizi birçok kez affetmiştir.*” (italiano21) düşüncesinde olan yazarlar dışında rivayetlere uzun uzun yer verenler de olmuştur. Bunlardan ilki, Sultan Murad’ın kar üzerine söyledi bir mısraya Nef’î’nin verdiği cevaptan bahseden latifedir. Ancak yazar, olayı başka şekilde anlatır. Nef’î yine hapistedir. O sırada Sultan Murad, adamın birini idam ettirecekken vezirin engellemesi ile idamdan vazgeçer. Ancak padişah, adama bir ay mühlet vererek kendi yazdığı dizeyi tamamlamasını ister. Maharetini gösteremeyen adam,

idam edileceği korkusuyla meyhanede ahlar vahlar çekerken yanına yaklaşan kişi, derdini öğrenince dizeyi tamamlar. “*Ertesi gün adam, sevinçle padişahın huzuruna çıkar. Kâğıdı verir. Padişah uzun uzun bakar kâğıda. Zindancıbaşı çağırır. ‘Ulan hergeleler, der. Nef’î zindandan kaçmış, bir bakın.’ Zindancıbaşı gider bakar ki Nef’î hakikaten zindandan kaçmıştır.*” (nostalgiaman)

Başka bir girdi ise Sultan ile şair arasında geçen karşılıklı konuşmayı hayal ederek yazar:

“— *Halka rezil edersin sadrazamımı, vezirlerimi beni temsil edenleri kepaze edersin.*

— *Siz de padişahım, sizi temsil edenleri rezil ve kepaze olmayacak kişilerden seçin.*

— *Beni dahi kayırmazsın şair.*

— *Sultanım, çarpıklıkları gördüm mü, ölsem dile getiririm onları.*

— *Bilirsin severim seni şair; ölmeni ister miyim?*

— *Evet hünkârım, öldürdükten sonra yasımı tutacak kadar.”*
(sonbahar yolcusu)

“yorgun Herakles” adındaki yazar, alaycı bir dille Sultan IV. Murad ile Nef’î arasında geçen karşılıklı bir konuşmaya yer vererek sözü Nef’î’nin Bayram Paşa’yı hicveden şiirine getirir:

“*Nef’î: Kellemi isteyenler varmış padişahım, ondan bahsediyordunuz.*

IV. Murad: Hay yaşa. Oğlum bak, veziriazam geçen gün burada cinnet geçirdi, adamı zor tuttuk. O an önüne çıksan parçalarını cımbızla toplardık. Sövme bir daha şu adamlara, tamam mı?

Nef'î: Tamam, kem küim...

IV. Murad: Duyamadım?

Nef'î: Tamam padişahım, bir daha olmaz.

Nef'î'nin iç sesi: Vay kalleş Muro vay! Bana inanmıyor da o vezir denen alçakların lafına itibar ediyor. Sen görürsün ulan, dur sana da bir hiciv döşeyeyim de Nef'î kimmiş anlarsın o zaman.” (ceo)

7. Şiirlerinden Alıntı Yapan Girdiler

7.1. Hicivleri

Şairin sözlükte paylaşılan şiirlerinin bir kısmı Nef'î'nin çeşitli vesilelerle yazmış olduğu hicivlerinden oluşur.

7.1.1. Tahir Efendi'ye Yazdığı Hiciv

Yazarlar arasında en çok bilinen hicivlerinden birinin Tahir Efendi'ye yazdığı şiir olduğu görülmektedir. *Tâhir Efendi bana kelb demiş / İltifâtı bu sözde zâhirdir / Mâlikî mezhebim benim zîrâ / İ'tikâdımca kelb tâhirdir* dizelerini tekrarlayan yazarlar (alp turaç, demedikmi, reductionadabsurdum, scary nightmare, sonbahar yolcusu, the gadfly, bazı anlamlara gelmeyen kelimeler, maestro), şiir hakkında yorumlarını da esirgememişlerdir. Hem olaya hem de şiirin ününe alaycı bir şekilde yaklaşan bazı yazarların yorumları şöyledir:

“Tahir'in yüzyıllar boyunca -kötü bir ünle de olsa- bilinmesine, mütemadiyen yad edilmesine vesile olmuştur. Kendisi de hep @2 karizmasına sahip olagelmıştır tabii.” (aklimabirseygelmedi)

“...Tahir Efendi’yi kendi silahıyla vuruşu kalbime ilk divan şiiri kurşununu sıktı. Kurşunla ömür boyu yaşayacağız belli ki.” (eski me)

7.1.2. Şeyhülislam Yahyâ’ya Yazdığı Hiciv

Şeyhülislam Yahyâ ile Nef’î’nin meşhur atışmaları hakkında (İpekten, 1998) yazarlar, birtakım yorumlarına ek olarak Nef’î’nin cevabını da kaydederler:

“Şeyhülislam Yahyâ Efendi de iğneli dili sebebiyle Nef’î’ye iyi gözle bakmayanlardan biri imiş. Fırsat düştükçe eleştirir; bazen de övmeyle karışık yerermiş. Yahyâ Efendi’nin şu dörtlüğü bu konudaki düşüncelerine örnektir:

Şimdi hayl-i sühan-verân içre

Nef’î mânendi var mı bir şâ’ir

Sözleri seb’a-i mu’allakadur

İmriü’l-Kays kendidür kâfir” (mavimor)

“Kendisi de şair olan Şeyhülislam Yahyâ Efendi, Nef’î’yi öven ancak içeriğinde Nef’î’ye kâfir diyen bir kıta söylemiştir...” (esperantisto, genetik mutasyon)

“Zamanın şeyhülislamı; ‘Bir Müslümanı kötülerken aşırı gidilirse küfre düşülebilirsin efendi.’ diye Nef’î’yi uyarır...” (the gadfly)

Bir kısım yazar ise Yahyâ’nın söz konusu dörtlüğünden bahsetmeyerek Şeyhülislam Yahyâ’nın ikazının ardından Nef’î’nin meşhur *Bize kâfir demiş Müftü Efendi / Tatalım ben ona diyem Müselmân/ Varıldukda yarın rûz-ı cezâya / İkimüz de çıkaruz anda yalan* (Kıta 112) (Akkuş, 1998) dörtlüğü ile cevap verdiğinden

(demedikmi, antrakt, esperantisto, reductio ad absurdum, scary nightmare, sonbahar yolcusu) bahsederler.

Manzumeyi pastişe çevirip bazen fikirlerini ortaya koyan bazen de bu dönemin siyasi ortamını eleştiren yazarlar da olmuştur: “frankiegoestohollywood” isimli yazar, aşağıdaki dörtlükte Nef’î’nin kendine hiciv söylediğini hayal etmiş olacak ki ona cevap vermektedir. Nef’î’nin ona “cool” dediğini oysa kendisinin Jim Jones tarikatına mensup olduğu için “kool-aid” marka limonlu içeceği nefis bulduğunu söylemektedir. Emine Battal’ın *G. D. Chryssides’in Historical Dictionary of New Religious Movements* (2001) adlı kitabından aktardığına göre 1950’li yıllarda Jim Jones, Halkın Tapınağı adlı bir hareketin kurucusudur. Güney Amerika’da yer alan Guyana’nın Jonestown kentinde aralarında çocukların da bulunduğu 900’den fazla kişinin topluca intiharına sebep olan (2016) bu hareketi benimsediği anlaşılan yazar, bu tarikata mensup olan 914 üyenin 18 Kasım 1978 tarihinde siyanürle karıştırılmış kool-aid içeceği ile intihar etmelerini (Tanrıverdi, 2010) övmektedir:

“Nef’is Efendi bana cool demiş

Ciğeri bu sözde nâfistir

Jim Jones tarîkatı mezhebim zîrâ

İtikâdımca kool-aid nefîstir”

“horoz sekeri dunga git” isimli yazar, Sayın Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’a yazdığı pastişle hakaretamız bir üslup kullanarak Gezi olaylarına atıfta bulunur:

“Tayyip Efendi bana çapulcu demiş

İltifâtı bu sözde zâhirdir

Gez'î mezhebim benim zîrâ

İtikâdımca çapulcu tayyiptir”

7.1.3. Gürcü Mehmed Paşa'ya Yazdığı Hiciv

Sadrazam Gürcü Mehmed Paşa'ya bir kaside sunmasına rağmen karşılığında kötülük gören (İpekten, 1998) Nef'î, 57 beyitten oluşan çok ağır bir hicviye kaleme alır. (K. 2) (Akkuş, 1998) Bu hicviyeden sonra Paşa'ya 65 beyitten oluşan “a köpek” redifli kasidesini yazar (Akkuş, 1998) ki bu kaside daha da ağır hakaretler içerir. Paşa için yazılan bu kasideden beyitler paylaşan yazarlar şunlardır: the gadfly, sonbahar yolcusu, scary nightmare, 1hattorihanzo, demedikmi, bi behre, qkmn, alibaba1.

7.1.4. Fırsâtî, Tıflî ve Vahdetî'ye Yazdığı Hicivler

Şairler için yazdığı dörtlükler (Kıta 32, Kıta 74, Kıta 92) (Akkuş, 1998), paylaşılan hicivlerdendir.

“Kahbe hicvine tenezzül mi ederdüm ammâ

Bir kazâ ile bu da tab'uma çeşbân düşdi

Iktizâ eyledi bir kahbeye bir kıt'a dedüm

Bir alay fâhişeye gayret-i akrân düşdi”(balta sazi)

“Ey Vahdetî 'arz-ı hüner et gel ne turursun

Erbâb-ı ma'ârifle turursun oturursun

Amma g.tün ağzunile farkı yok ancak

Zîrâ gazelün okı dedükçe osurursun” (balta gazi)

“Fırsatî sen bu semti bilmezsin

Eyleme gel bizümle yok yere ceng

Sana kaç kerre dedüm anlamadun

Sözde mazmûn gerekdür a pezeveng” (masstr, dusunenbiyik)

7.1.5. Babası Mehmed Efendi'ye Yazdığı Hiciv

Babasını yerdiği şiiirden (K. 1 / B. 1, 6, 7) (Akkuş, 1998) alıntı yapan ya da atıfta bulunan yazarlar şunlardır:

“Çocukken görev icabı kendisini bırakıp başka memlekete giden babasına yazdığı hiciv:

Sa'âdet ile nedîm olalı peder Hâne

Ne mercümek görür oldu gözüüm ne tarhâne

...

Peder degül bu belâ-yı siyehdür başuma

Sözüm yirinde n'ola güç gelürse ger Hâne

Benüm zügürtlükile ellerüm taş altında

Müzâhrefâtun o dürr ü güher satar Hâne”

(sonbahar yolcusu, gradivamio)

“XVII. yüzyıl divan edebiyatı hiciv ustasıdır. Hiciv ustasında denmesinin haklı bir yönü vardır, öyle ki babasını bile hicvetmiştir: ‘Peder değil başıma belâ-yı siyâhdır bu’ diyerek...” (sessizlerin ilk sesi)

“Karşıma çıkan bir beytiyle çayı püskürtmem bir olmuştur. Peder değil bu belâ-yı siyehdür başıma / Sözüüm yirinde n’ola güç gelirse hâne. Kim bilir ne tarz bir baba mobbingine uğradı adamcağız.” (dusunenbiyik)

“Nef’î vaktiyle sipahi ağası olan babasını da hedef almış. Kırım Hanı’na nedim olarak kapılanan ve kendilerini ihmal eden duyarsız babasını da hicvederek şöyle yazmış...” (gradivamio)

7.1.6. Yazarların Şairin Hicvettiği Kişilere Yazdıkları Hicivler

Sihâm-ı Kazâ’da aşağıdaki hicivler yoktur. Ancak Ekşi Sözlük yazarları, şairin hicvettiği Kirli Nigâr -ancak yazar muhtemelen geleneksel Türk tiyatrosunun meşhur şahıslarından biri olan Kanlı Nigâr’la karıştırarak “Kanlı” demektedir-, Nevizâde ve Tıflî (Akkuş, 1998) için kendileri hiciv yazmışlardır:

Kirli Nigâr:

“Bir iki kıta dediyse turalım Kanlı Nigâr

Şair olsun mı ya andar gerede orfanası

Ne y....lar kodum amma yine ister kahbe

S..e toymaz bir a....dan kazığa saplanası

[...]

Ey Kirli Kahbe ger gicidiyse a... g.tün

Oğlanların kırıldı mı n'oldı y....ları

Ko hırs-ı kir balyozı zira yeter sana

Itri-yi mülhidin ol frengi t....ları” (balta gazi)

Nevizâde:

“Nev’i-zâde niçe olurmuş göresin sen de y....

Hele girsün g..... mihrez-i hicvün yarısı

Kandasın kanda benüm gibi hümmâ-yı ma’nâ

Kahbenün mâde şütür-murgı şütür-leb karısı” (fizzbalık)

“Nev’î gibi bir şâ’ir-i gü-sâlenün oğlu

Bir bencileyin şîre pençe-zen olsun

Bir s.. koyayın ana ki çıksun diye senden

Zürâfaya benzerdi kekez gergedân olsun” (fizzbalık)

Nevizâde ve Tıflî:

“Nev’î-zâde bu kaşınmak niçe bir kirümüze

S..mezsın s..mezsın ey puşt dedüm söz bir olur

Ne bu ta’cıl ü tehâlük bize g.. vermekde

Sanma Tıflî gibi her s..dügümüz şâ’ir olur” (fizzbalık)

7.2. Padişah ve Devlet Adamlarıyla İlgili Kasideleri

7.2.1. Sultan IV. Murad’a Yazdığı Kasideler

Yazarlar, padişah için yazılan şu kasidelerden alıntı yapmışlar ya da kasidelere atıfta bulunmuşlardır:

Bahariyye'sinden (K. 15) (Akkuş, 2018);

“IV. Murad'ı övdüğü Bahâriyye kasidesinde onun şahlar şahı bir hakan olduğunu söylerken kendisinin de onun hakani olduğunu imasında bulunacak kadar da kendisinde emin ve gururu yüksek bir şairdir Nef'î; Sen bir şeh-i zî-şânsın şâhenşeh-i devrânsın / Ya'ni ki sen hâkânsın devrinde ben Hâkâniyem” (gradivamio)

Rahşiiyye'sinden (K. 17) (Akkuş, 2018);

“Dördüncü Murad'ın atlarına epey uzunca bir kaside yazmıştır kendileri. An itibariyle mahut eser ödevimdir. Kendisini saygıyla ve hürmetle anarken atların işvesi, cilvesi, saçları ve atlas çarıklarına geri dönüyorum.” (zencefil)

Nihat Sami Banarlı'nın mealen Nef'î'den aktararak Sultan IV. Murad gibi sert mizaçlı bir hükümdara söylediği, *“Sen ne büyük bir hükümdarsın ki benim gibi bir şair tarafından methediliyorsun.”* ifadesi (Banarlı, 1997, II, 656), yazarın zihninde bir kasideden bir beyit olarak kalmıştır. Oysa Banarlı, şairin hükümdarların karşısında mağrur duruşunu özetleyen bir cümle kurmuştur:

“Kendisi üç padişah gördüğü ve ben üç vakit evvel hafızamın önemli kısmını yitirdiğim için tam hatırlayamasam da muazzam, müheyyiç kasidelerinden birinin dua kısmında ulu padişahına şöyle seslenir: ‘Sen o kadar mühim bir padişahsın ki Nef'î tarafından övülme şerefine eriştin!’ (us and them)

7.2.2. Şeyhülislam Mehmed Efendi'ye Yazdığı Kaside

Nef'î'nin *Der Medh-i Şeyhulislâm Mezkûr Muhammed Efendi* (K. 50) (Akkuş, 2018) başlıklı kasidesinden aşağıdaki beytini alıntı yapan yazar, şairin hiciv ve methiye yönü hakkında şu yorumları girer:

“Ayrıca hem övgülerinde hem de yergilerinde ifrat ve tefrit yolunu seçmiş, övdüklerini göklere çıkarırken yerdiklerini yerin dibine geçirmiş, hiçbir zaman ikisinin ortasını bulamamıştır. Hatta Şeyhülislam Mehmed Efendi'ye sunduğu bir kasidesinde:

Virür dosta bir harf ile tevkî'-i kabûl

İderim düşmânı bir nokta ile şöhre-i 'âm

diyerek bu yönüyle de övünmüştür.” (lip gallaghe)

7.2.3. Sultan II. Osman İçin Yazılan Kaside

Padişahın Lehistan Seferi dönüşünde şairin yazmış olduğu kasideden (K. 14) (Akkuş, 2018) alıntılar yapılmıştır:

“Âferîn ey rûzigârun şehsuvar-ı saf-deri

‘Arşa as şimden gerü tîğ-ı Süreyyâ-cevheri” (hayyamist, sevne)

7.3. Diğer Manzumeleri

Girdilerin bazılarında şairin bir gazelinin / kasidesinin bütünü (cliodna, nefî, eykimseyok, bi behre, ogzesen, qkmn, alibaba1, baspampir) ya da bir beyti / dizesi (stratman, karaalioglu, lip gallaghe, belindalidilan, bigbenoz, evet bence de, fyodor fyodorovic, hanor, hayyamist, scary nightmare, dusunenbiyik, gulduren cemiyeti, incola sum in terra, pekmezz, hohhhoh, doriangrey, gradivamio, su anda calan sarki, ray kinsella, evet bence de, gulduren cemiyeti, teletabia,

ahmetfirat) kaydedilmiştir. Bazı yazarlar ise (bi behre, evet bence de, hasansabbahinyegeni, sevne) manzumelerin sadece birkaç beytini kaydetmeyi tercih etmişlerdir.

Yazarların bir kısmı (ilbertus, korbaykusss, choledoc), kasidelerin / gazellerin tümünü günümüz Türkçesine çevirirlerken manzumenin bir veya birkaç beytini günümüz Türkçesini çeviren yazarlar da (sali, momol, trenito barzini, ilbertus, thugster, sweeney todd hayrani berber ciragi, edepiliedepsiz, zemin yesil 12 yildiz 3 ok sari, evet bence de, constanza, kampustekihamisi, fizzbalik, fikiri, quant) mevcuttur.

Yazarların tamamını paylaştıkları gazellerin matla beyitleri Tablo 2’de yer almaktadır:

Tablo 2: Gazellerin matla beyitleri.

Sıra	Yazar Adı	Matla Beyti	Gazel13
1.	ilbertus	Aldıkça ele gamzeleri sâz-ı muhabbet / Dünyâyı tutar nağme-i şehnâz-ı muhabbet	G. 24
2.	alibaba1	Ne tende cân ile sensiz ümîd-i sıhhat olur / Ne cân bedende gam-ı firkatinle râhat olur	G. 38
3.	korbaykusss	Rindân-ı harâbâtî vü mestân-ı elestiz / Mahşerde dahi câm-ı mey-i ‘aşk ile mestiz	G. 52
4.	nefti	‘Âşık olduk dâm-ı zülfi-yâre düştü gönlümüz / ‘Akla uyduk bir garîb âvâre düştü gönlümüz	G. 54
5.	cliodna, ilbertus, baspampir	Tûtî-i mu’cize-gûyem ne desem lâf değil / Çarh ile söyleşemem âyinesi sâf değil	G. 81
6.	ilbertus	‘Ârif ol ehl-i dil ol rind-i kalender- meşreb ol / Ne müselmân-ı kavî ne mülhid-i bî-mezheb ol	G. 83
7.	ogzesen	Hem kadeh hem bâde hem bir şûh sâkîdir gönül / Ehl-i ‘aşkın hâsılı sâhib- mezâkîdır gönül	G. 84
8.	ilbertus	‘Âşıkı Hızır olsa ger vermez amânı bilmiş ol / Bilmez isen ol meh-i nâ- mihribânı bilmiş ol	G. 85
9.	ilbertus	Derdim nice bir sînede pinhân ederim ben / Bir âh ile bu ‘âlemi vîrân ederim ben	G. 107

Gazellerden alıntı yapan yazarlar ve aldıkları beyitler, Tablo 3’te yer almaktadır:

¹³ Gazel numaraları, *Nef’î Divanı*’ndan (Akkuş, 2018) alınmıştır.

Tablo 3: Gazellerden alıntı yapılan beyitler.

Sıra	Yazar Adı	Alıntı Beyitler	Gazel ve Beyit14
1.	choledoc	Mecnûn ne bilir kâ'ide-i nâz u niyâzı / 'Âşık mı sanır kendin o meczûb-ı muhabbet	G. 20 / 5
2.	choledoc	Ne tende cân ile sensiz ümîd-i sıhhat olur / Ne cân bedende gam-ı firkatinle râhat olur	G. 38 / 1
3.	incola sum in terra, choledoc	Ne şeb ki kûyuna yüz sürmesem o şeb ölürüm / Ne gün ki kâmetini görmesem kıyâmet olur	G. 38 / 3
4.	stratman, belindalidilan	Belâ budur ki alışdı belâlarınla gönül / Gamın da gelse dile bâ'is-i meserret olur	G. 38 / 5
5.	teletabia	Cem'iyet-i hâtır mı kalır 'âşık olunca / İllâ gam-ı gîsû-yı perîşân ne belâdır	G. 49 / 4
6.	su anda calan sarki	'Âşık olduk dâm-ı zülf-i yâre düşdü gönlümüz / 'Akla uyduk bir garîb âvâre düşdü gönlümüz	G. 54 / 1
7.	evet bence de, hohhoh, quant	Tûtî-i mu'cize güyem ne desem lâf değil / Çarh ile söyleşmem âyinesi sâf değil	G. 81 / 1
8.	evet bence de	Ehl-i dildir diyemem sînesi sâf olmayana / Ehl-i dil birbirini bilmemek insâf değil	G. 81 / 2
9.	sali	Yine endîşe bilir kadr-i dür- i güftârım / Rûzîgâr ise denî dehr ise sarrâf değil / Levh-i mahfûz-ı sühendir dil-i pâk-	G. 81 / 3, 5

¹⁴ Gazel ve beyit numaraları, *Nef'i Divanı*'ndan (Akkuş, 2018) alınmıştır.

		i Nef'î / Tab'-ı yârân gibi dükkânçe-i sahhâf değil	
10.	sweeney todd hayrani berber ciragi	Veriş-i âh ederek âh-ı mücessem oldum / Çarha te'sir ederim gönlüme te'sir edemem	G. 93 / 2
11.	karaalioglu	'Âşıkâ tan etmek olmaz mübtelâdır n'eylesin / Âdeme mihr ü muhabbet bir belâdır n'eylesin	G. 104 / 1
12.	kampustekihamşi, fikiri	Derdim nice bir sînede pinhân ederim ben / Bir âh ile bu 'âlemi vîrân ederim ben	G. 107 / 1

Kasidelerden alıntı yapan yazarların iktibas ettikleri mısra / beyitler Tablo 4'te yer almaktadır:

Tablo 4: Kasidelerden alıntı yapılan mısra / beyitler.

Sıra	Yazar Adı	Mısra / Beyitler	Manzume ve Beyit ¹⁵
1.	eykimseyok, bi behre	'Ukde-i ser-rişte-i râz-ı nihânîdir sözüm / Silk-i tesbîh-i dür-i seb'a'l-mesânîdir sözüm	K. 1 / 1
2.	edepiliedepsiz	Her nükte-i hafî ki kelâmımda derc olur / Mazmûnu dest-i 'âleme bir dâstân verir	K. 4 / 3
3.	evet bence de	Ya'nî yâ vahy ola mazmûnu anın ya ilhâm / Bunu fasl etmede ahhâb edeler bahs-i 'azîm / Silk-i tesbîh-i dil-i 'ârif-i billâh gibi / Ola pür- gevher-i esrâr-ı hudâvend-i 'âlim	K. 7 / 2, 4
4.	evet bence de	Kim okursa ede feyz-i nefesi dünyâya / Neşr-i âsâr-ı dem-i nutk-ı Mesîha vü Kelîm	K. 7 / 5
5.	sweeney todd hayrani berber ciragi	Böyle sâhib hüsn olan etmez safâ âyîneden / 'Aksini gördükçe zîrâ kendini hayrân bulur	K. 8 / 7

¹⁵ Manzume ve beyit numaraları, *Nef'î Divanı*'ndan (Akkuş, 2018) alınmıştır.

6.	sevne, hayyamist	Âferin ey rûzgârın şehsüvâr-ı saf- deri / ‘Arşa as şimdiden geri tığ-ı Süreyyâ-cevheri	K. 14 / 1
7.	sevne	Pâre-i elmâsdır seng-i fesânı neyler ol / Çarha çekme bir dahi şemşîr-i vâlâ gevheri / Ser-fîrâz etdin livâ’ü’l-hamd-i dîn-i Ahmed’i / Kâfire gösterdin el-hak dest-bürd-i Hayder’i / Tığine nola yemîn eylerse rûh-ı Murtazâ / Bir gazâ etdin ki hoşnûd eyledin peygamberi	K. 14 / 2-4
8.	trenito barzini, gulduren cemiyeti	‘Âlemi teshîr için hâtem ne lâzım tab’ıma / Ben Süleymân-ı hayâlim neyleyim engüşteri	K. 14 / 59
9.	gradivamio	Sen bir şeh-i zî-şânsın şâhenşeh-i devrânsın / Ya’nî ki sen hâkânsın devrinde ben Hâkânî’yem	K. 15 / 32
10.	thugster	Hâkânî’yim ben Muhteşem yanımda ser-heng-i haşem / Hâfız olur leb-beste dem dâmem edince zîr ü bem	K. 15 / 35
11.	bigbenoz	Sa’âdetle otağın kurmadan serhadd-i Îrân’a / Düşê Tûrân- zemîne sâye-i tûğ-ı ser-efrâzı	K. 22 / 2
12.	constanza	Gamzen ne dem ki tığ çekip hûn- feşân olur / ‘Uşşâk-ı dil-figâra eccl mihribân olur	K. 28 / 1
13.	ray kinsella	Evc-i hevâda sît-i çekâcek-i tığden / Âvâz u ra’d u sâ’ika reh-güm- kûnân olur	K. 28 / 47
14.	lip gallaghe	Verir dosta bir harf ile tevkî’-i kabul / Ederim düşmânı bir nokta ile şöhre-i ‘âm	K. 50 / 68
15.	ahmetfirat	Bir âh ile bu ‘âlemi vîrân ederim ben	G. 107 / 1
16.	evet bence de	Hem yazar hem tutarım nağme-i kilke âheng	K. 37 / 39

Alıntılanan kıta ve rubaileri paylaşan yazarlar Tablo 5’te verilmiştir:

Tablo 5: *Kıta ve rubailerden alıntı yapılan beyitler.*

Sıra	Yazar Adı	Beyitler	Manzume ve Beyit16
1.	momol, hasansabbahinyegeni	Ey dil hele ‘âlemde bir âdem yok imiş / Var ise de ehl-i dile mahrem yok imiş / Gam çekme hakikatde eğer ‘ârif isen / Farz eyle ki elân yine ‘âlem yok imiş	Rubailer 4
2.	hanor	Ben bu hâletle tenezzül mü ederdim şi’re / Neyleyim kurtulamam bu tab’-ı hevesnâkimden	Kıta 8 / 9

Yazarlar, Nef’î’ye ait olmayan ya da ona ait olduğu şâibeli bulunan bazı şiir veya beyitleri ona isnat etmişlerdir:

a. *Bir şâh-i ‘âlî-şân iken şâh-i cihâna kıydılar / Gayretlü genç arslan iken şâh-i cihâna kıydılar* matla ile başlayan şiiri paylaşılan yazar (sevne), Nef’î’ye ait olmayıp Tûgî mahlaslı Hüseyin bin Sefer bin Abdullah adlı bir yeniçeriye aittir. Şiir, Tûgî Hüseyin Çelebi’nin *Vak‘a-i Merhûm ve Mağfûr Sultan Osmân Hân Aleyhi’r-Rahmeti ve ‘l-Gufrân* adındaki risalesinde yer almaktadır. (Yaşaroğlu, 2013)

b. “doriangrey” isimli yazar tarafından Nef’î’nin zannedilen *Sihhat sonu derd olmasa vuslat sonu hicrân / Nûş âhiri nîş olmasa sûr âhiri mâtem* beyti, Bağdatlı *Rûhî’nin Terkib-i Bend-i Hikmet-engîz ü Hakâyık-âmiz* (Ak, 2001) başlıklı manzumesindendir.

c. “karaalioglu” isimli yazar, *Agyâr elemin çekme gönül nâfile gamdır / Hasmin sitemin anlamamak hasma sitemdir* beytini paylaşmıştır. Beyit, *Divan*’da bulunmayıp XIX. yüzyıl sonlarına ait bir *Mecmû‘a-i Eş‘âr*’da kayıtlıdır. Ancak eserde beytin Ziya Paşa’ya ait

¹⁶ Manzume ve beyit numaraları, *Nef’î Divanı*’ndan (Akkuş, 2018) alınmıştır.

olduğu başlıkta belirtilmesine rağmen tez yazarı, herhangi bir kaynak belirtmeden beytin Nefî'nin olduğunu söylemektedir. (Demir, 2019) Bazı hat örneklerinde, köşe yazılarında ya da Facebook, X gibi sosyal medya ortamlarında beyit Nefî'ye isnat edilmektedir.

ç. *Tevekkül ehliyiz hergiz bizim âmâlimiz yokdur / Müheyyâdır bizim'çün devlet isti'câlimiz yokdur* beytini paylaşan “zemin yesil 12 yıldız 3 ok sarı” ve “pekmezz” isimli yazarlar, *Divan*'da yer almayan ancak sosyal medyada da Nefî'ye isnat edilen şiiri paylaşmışlardır.

d. “evet bence de” isimli yazar tarafından Nefî'nin beyti olarak kaydedilen *Kavs-i ebrûsunu kursa yıkılır tâk-ı felek / Tîr-i müjgânım atsa titirer cây-ı 'adem* beyti, Âkif Paşa'ya aittir. (Kolcu, 2013)

e. “fyodor fyodorovic” isimli yazar, şairi meçhul olan *Ne dünyâdan safâ bulduk ne ehinden recâmız var / Ne dergâh-ı Hudâdan ma'adâ bir ilticâmız var* beytinin Nefî'nin olduğunu söylemektedir.

f. Nihad Sami Banarlı, *Türkçenin Sırları* kitabında *Gönül ne gök ne elâ ne lâciverd arıyor / Âh bu gönül bu gönül kendine derd arıyor* beytinin Nefî'ye ait olduğunu bildirmektedir. (Banarlı, 1995) Ancak beyit *Divan*'da yoktur. “choledoc” isimli yazar da beyti Nefî'nin diyerek paylaşmıştır.

8. Nefî İçin Yazılan Şiirler

8.1. Bahâyî'nin Hicvi

Bahâyî, kasidelerinin fahriye bölümleri dışında gazellerinde de kendini öven Nefî'nin *Tûtî-i mûcize-gûyem ne desem lâf değil / Çerh ile söyleşemem âyînesi sâf değil* matlaı ile başlayan gazelini tehzil ederek Nefî'yi hicveder. (Ekinci, 2014) Ekşi Sözlük yazarı, Nefî'ye “ayarmatör” sıfatını yakıştırarak bu tehzile yer verir:

*“Yâve-gû zâğ-ı siyâhım der isen lâf değil
Tûtiyem dime ki mir’ât-ı dilin sâf değil*

*‘Ulemâ düşmeni bir hâ’in-i bî-dînsin sen
Ehl-i dildir denilirse sana insâf değil*

*Dehr tutmazsa n’ola yâve kelâmın makbûl
Belî har-mühre pesendîde-i sarrâf değil*

*Girdi miftah-ı der-i genc-i halâ çün eline
‘Âleme herzelerin bezl eylesen itlâf değil*

Doludur nüsha-i hicv ile derûn-ı Nef’î

Tâb’ı yârân gibi dükkânçe-i sahhâf değil” (kmj)

8.2. Tahir Olgun’a İsnat Edilen Cevap

Tahir Olgun, Sünbülzâde Vehbî’nin *Tannâne* ve *Tayyâre Kasideleri* adlı eserinde *Tannâne* Kasidesi’nin *Eğer bâkî olup Nef’î* göreydi tâbiş-i nazmum / Atardı şerm ile fahriyyesin heb nâr-ı sûzâne beytinini (B. 81) yorumlarken Nef’î’den bahseder ve Tahir Efendi’ye yazdığı dörtlükten de dem vurur. Ardından şair adı zikretmeden ona cevap olarak -aşağıda Ekşi Sözlük yazarlarının naklettikleri- dörtlüğün yazıldığını söyler. (Taşan, 2018) Fakat gerek sosyal medyada gerek şair hakkında yapılmış çalışmalarda (Yorulmaz, 1992; Atalay, 2008; İz,

2003; Akgün, 2020) bu dörtlük, Tahir Olgun tarafından yazılmış olarak aktarılır. Oysa yazar, “*Ona cevâb olarak da aynı nükte ve tevriyeyi hâvî olmak üzere ... kıtası yazılmıştır.*” demektedir. Ona ait olmadığı açık olmasına rağmen Ekşi Sözlük yazarları birkaç kelime farkla aktardıkları şiiri, Tahir Olgun’un Nef’î’ye cevabı olarak sunarlar:

“Zehr-i hicvi cihâna neşredenin

Dili (zebânı) bî-şek zebân-ı ef’îdir

Tâhir olmaz köpek (kelb) fakat (ancak) beşere

Nef’î vardır o halde (öyleyse) nef’îdir” (bazı anlamlara gelmeyen kelimeler, arzkara)

“arzkara” isimli yazar, Şefik Can’ın da bir görüşmesinde aktardığı (Can, 2005) Tahir Olgun’un Nef’î ile alakalı yaşadığı bir olaya da yer verir: “*Tahir Olgun’la ilgili bir de yaşanmışlık: Görev yaptığı Kuleli Askeri Lisesi’nin edebiyat öğretmenlerinden Sadık isminde biri, hocayı ne zaman görse Nef’î’nin yukarıdaki dörtlüğünü söyler, kelp Tahir’dir, diyerek arkadaşının yüzüne bakarmış. Son Mevlevî alçakgönüllülüğü ile Tahir Hoca cevap vermez veya hafif gülümsemelerle geçiştirmiş. Sadık Bey yine bir dost meclisinde ‘Yahu! şu kelbin tahir olup olmadığını hâlâ anlayamadık.’ deyince hoca artık dayanamaz ve şu can alıcı karşılığı verir: ‘Azizim, kelbin tahir olup olmadığı hâlâ tartışılıyor ama sadık olduğu kesin!’*”

8.3. Nedim’in Beyti

Girdilerden biri, Nedim’in Nef’î ile ilgili bir beytine (K. 16 / 38) (Macit, 2017) yer verir:

“*Nedîm, Nef’î’nin bu alandaki başarısını şöyle özetler: Nef’î vâdî-i kasâidde sūhan-perdâzdir / Olamaz ammâ gazelde Bâkî vü Yahyâ gibi*” (lip gallaghe)

8.4. Tıflî’nin Hicvi

Nef’î’nin hiciv yazdığı şairler ona cevap vermekten kaçınmamışlardır. Bu şairlerden biri de Tıflî’dir. Yazarın aktardığı aşağıdaki dörtlük (Yücebaş, 2004), şairin Nef’î’ye olan düşmanlığını ortaya koyacak niteliktedir:

“*Tıflî şöyle buyurmuş: Nef’î’yi rû siyehin niydiğünü hep bildik / Kendi çingânedir ammâ babası Kürd-i pelîd / Şimdi bildirdi dahi âl-i Rasulün buğzun / ‘Ulemâ düşmeni hıznîr Yezîd ibn-i Yezîd*” (balta sazi)

8.5. Vehbî’nin Beyti

Nâ’imâ’nın naklettiğine göre bir gün Sultan IV. Murad, Beşiktaş’taki Sultan Ahmed köşkünde Nef’î’nin *Sihâm-ı Kazâ* adlı hiciv mecmuasına bakarken padişahın tahtının yakınına bir yıldırım düşünce padişah, elindeki mecmuayı parçalayıp Nef’î, terbiye olsun diye memuriyetten azlettirir. Hiciv yazmaması konusunda tövbe de ettirir. (Danışman, 1968) Bu olaydan sonra İbrahim Vehbî tarafından aşağıdaki meşhur beyit söylenmiştir. (İpekten, 1998)

Yazarlar (avasas, kifayetsizmuhteris, efra, lip gallaghe firt emin), Sultan IV. Murad’ın ona verdiği cezayı hatırlatan şu meşhur beyti nakletmişlerdir: “*Gökden nazîre indi Sihâm-ı Kazâsına / Nef’î diliyle uğradı Hakkın belâsına*” Başka bir yazar ise bu beyti, şairin ölmeden önce yazdığını düşünmektedir. (scary nightmare)

8.6. Sözümler Kasidesi

Nefî'nin "sözüm" redifli kasidesine pastiş (öykünme) yazan sözlük yazarı, bu sözleri Nefî yazmış gibi davranır:

*"En derin uykulardan kaldırandır sözüm,
Güne el koyanları, yıldırandır sözüm.*

*Zamanı zemini daralmış olanlara,
Gönüllerince zemindir; zamandır sözüm.*

*Zalim beni bir işaretle kahretse de
Onun ordusuna karşı koyandır sözüm.*

*Cihan saltanatları zamanla sönerken,
Yandıkça daha da parıldayandır sözüm.*

*Güç verir, bilinç üretir, sevinç bağışlar,
Yüzü gülmemişlere armağandır sözüm.*

*Ey mutsuzluk gecesinde bunalanlar,
Size müjde yıldızları saçandır sözüm...*

Dünya bir benimdir diyenlere derim ki

Bu sofrayı herkeslere açandır sözüm.

Varsın günün sultanları değer vermesin,

Onlar göçüp gidince de sultandır sözüm

diyerek kendi celladını çağırmış şairdir.” (emreyunus00)

Sonuç

“Nef’î” başlığı altında yapılan 147 girdiden şairle ilgisi olmayan girdiler hariç tutulunca 138 girdinin değerlendirilmesiyle şu sonuçlar ortaya çıkar:

Nef’î’nin kim olduğu, sanatı, eserleri, hicviye şairi oluşu gibi bilgiler Ekşi Sözlük yazarları tarafından -ölümüne ilişkin rivayetler dışında- doğru şekilde aktarılır. Yazarların genç dilini bazen de alaycı bir dil kullanarak onun hakkındaki fikirlerini anlattıkları görülür. Bazı yazarlar, Nef’î’nin şiirlerine pastişler kaleme alarak bu şekilde ya dünya görüşlerini ortaya koymayı ya da günümüz siyasetini eleştirmeyi tercih ederler. Şairin pek çok şiirinden alıntı yapan yazarlar, Nef’î’ye cevap olarak yazılmış şiirlerden de bahsederler. Alıntı yapılan bir kısım şiiri veya beyti, günümüz Türkçesine çevirme gayreti içine giren yazarlar da bulunmaktadır. Tüm bunlara karşılık şaire ait olmayan bazı beyit ya da şiirlerin ona isnat edilmesi, diğer okuyucular arasında bu yönde yanlış bilgilerin yayılmasına da neden olmaktadır. Bu bağlamda değerlendirildiğinde günlük olaylar hakkında samimi duygularını zaman zaman mizahi bir dille ifade eden ya da topluma uzun vadede

zarar vermeyecek şahsi fikirlerini ortaya koyan sözlük yazarları; doğru bilgilerin yanında bir şairin hayatı, kişiliği, edebî ya da özel yaşantısından bahsederlerken gerçekten saparak yanlış devam ettirmektedirler. Muhakkak ki ifade özgürlüğü değerli, engellenemez ve demokratik bir toplumun temel taşlarından biri olmakla birlikte bilginin yanlış yayılımı da önemsenmesi gereken konulardan biridir. Bu sebeple düşünce ve ifade özgürlüğünün sınırları olduğu, kişilerin şöhretlerinin korunması ve haklarının ihlal edilmemesi gerektiğinin de hatırlanması şarttır.

Kaynakça

Ak, C. (2001). *Bağdatlı Rûhî divanı (karşılaştırmalı metin)*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Yayınları.

Akgün, E. (2020). Tâhirü'l-Mevlevî (Tahir Olgun). Emine Akgün ve Büşra Taşdemir (Ed.). *İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalında Ayna Şahsiyetler* (160-171). Bursa.

Akkılıç, S. (2018). *Bir ötekileştirme mecrası olarak sosyal medya: Ekşi Sözlük ve Ermeniler* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Akkuş, M. (1998). *Nef'i ve Sihâm-ı Kazâ*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Akkuş, M. (2018). Nef'i divanı. (16/06/2024 tarihinde <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/57741,nefi-divanipdf.pdf?0> adresinden ulaşılmıştır).

Akyazı, A. (2014). Yeni iletişim ortamı olarak dijital katılımcı sözlüklerde nefret söylemi. *Marmara İletişim Dergisi*, 22, 183-193. <http://doi.org/10.17829/midr.20152214173>

Alp, H. (2016). Çingenelere yönelik nefret söyleminin Ekşi Sözlük'te yeniden üretilmesi. *Ankara Üniversitesi İLEF Dergisi*, 3(2), 143-172. <http://doi.org/10.24955/ilef.305520>

Atalay, M. (2008). Tâhirü'l-Mevlevî ve şiiri. *Doğu Araştırmaları*, 1, 75-88.

Avcı, Z. (1996). *Nef'i Divanı'nda Osmanlı yaşayış tarzının izleri* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Banarlı, N. S. (1995). *Türkçenin sırları*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.

Banarlı, N. S. (1997). *Resimli Türk edebiyatı tarihi*. C. II. Milli Eğitim Basımevi.

Battal, E. (2016). İnanç uğruna ölme / öldürme: yeni dinî hareketler ve şiddet. *İnsan ve Toplum*, 6(1), 7-22.
<http://doi.org/10.12658/human.society.6.11.M0143>

Can, Ş. (2005). Yaşayan son Mesnevîhan Şefik Can, Mevlânâ, Mesnevî ve Mevlevîlik (mülakat). *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi Mevlânâ Özel Sayısı*, 6(14), 823-861.

Danışman, Z. (1968). *Nâ'imâ tarihi*. C. III. İstanbul: Zuhuri Danışman Yayınevi.

Demir, E. (2019). *Mecmû'a-i Eş'âr, Millî Kütüphane, 06 Mil YZ A 9854 (inceleme-metin-sözlük)* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ekinci, R. (2014). Türk hiciv edebiyatının sıradışı bir şairi: Küfrî-i Bahâyî ve eserlerinden örnekler. *Türkiyat Mecmuası*, 24(Güz), 33-58.
<http://doi.org/10.18345/tm.03912>

Gürel, E. & Yakın, M. (2007). Ekşi Sözlük: postmodern elektronik kültür. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 4(4), 202-220.

<https://eksisozluk.com/> (01/01/2024-15/07/2024 tarihleri arasında ulaşılmıştır).

[https://tr.wikipedia.org/wiki/Tutunamayanlar_\(dizi\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/Tutunamayanlar_(dizi)) (15/07/2024 tarihinde ulaşılmıştır).

İpekten, H. (1998). *Nef'i, hayatı, sanatı, eserleri*. Ankara: Akçağ Yayınları.

İz, M. (2003). *Yılların izi*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.

Karahan, A. (1954). *Nef'i, hayatı, sanatı, şiirleri*. İstanbul: Varlık Yayınevi.

Kolcu, A. İ. (2013). *Türk şiirinde yokluk fikri ve Âkif Paşa'nın yokluk kasidesi, tahlil-tenkit*. Rize: Salkım Söğüt Yayınları.

Köprülü, M. F. (2014). *Edebiyat araştırmaları I*. İstanbul: Alfa Tarih Yayınları.

Levend, A. S. (2015). *Divan edebiyatı: kelimeler ve remizler mazmunlar ve mefhumlar*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Lüküslü, D. (2011). Bilişim teknolojileriyle örgütlenen gençlik hareketleri ve yeni bir siyaset arayışı. Aslı Telli Aydemir (Der.). *Katılımın e-hali: Gençlerin Sanal Alemi* (48-67). İstanbul: Alternatif Bilişim Derneği.

Macit, M. (2017). Nedim divanı. (23/05/2024 tarihinde <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56214,nedim-divanipdf.pdf?0b> adresinden ulaşılmıştır).

Öksüz, M. (2015). *Cumhuriyet devri Türk şiirinde hiciv (1923-1960)* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Öztekin, H. (2015). Yeni medyada nefret söylemi: Ekşi Sözlük örneği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(38), 925-936. <http://doi.org/10.17719/jisr.20153813698>

Poçan, T. (2017). Postmodern sözlükler. Osman Kubilay Gl Celal & Can akmakc (Ed.). *Sempozyum Bildiri Kitab I. Uluslararası Türklerin Dünyası Sosyal Bilimler Sempozyumu* (103-111). Ankara: Türklerin Dünyası Enstitüsü.

Rençber, H. & Arklan, . (2018). Alternatif medyada farklı bir boyut: 4chan.org rneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 9(22), 75-100. <http://doi.org/10.21076/vizyoner.458526>

Saka, E. (2011). Blogging ve gençliğin internet üzerinden katılım süreçleri üzerine bir deneme. Aslı Telli Aydemir (Der.). *Katılımın e-hali: Gençlerin Sanal Alemi* (331-342). İstanbul: Alternatif Bilişim Derneği.

Sarıköse, Meryem (2021). *Müzik sosyolojisi bağlamında bir ifade ve kültür biçimi olarak rap müzik* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Ankara: Ankara Hacı Bayram Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Sine, R. & zsoy, S. (2017). Ekşi Sözlük kullanıcılarının yeni medya kullanım pratikleri. *Route Educational and Social Science Journal*, 4(8), 53-65. <http://doi.org/10.17121/ressjournal.885>

Tanrıverdi, H. (2010). *İnancın rasyonelliği sorunu (John Hick rneği)* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Taşan, C. (2018). “*Snbzde Vehbî’nin Tannâne ve Tayyre Kasideleri*” *adlı eseri (inceleme-metin)* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tuğluk, İ. H. (2009). Bir mecmuada Bâkî, Nev’ (Yahya) ve Nef’ ile ilgili bazı latifeler. *Turkish Studies*, 4(2), 993-1006. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.66>

Üngüren, E. (2019) Yeni medya iletişim kanalı olarak katılımcı sözlük sitelerine yönelik bir değerlendirme. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(11), 2878-2907. <http://doi.org/10.26466/opus.567125>

Varol, S. F. & Kars Tayanç, N. (2016). Yeni medya-eski dil: katılımcı internet sözlüklerinde cinsiyetçi söylem. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 46(4), 221-232. <http://doi.org/10.9761/JASSS3500>

Venedik, Y. Nostalji kuşağı: 15. yıl dönümünde Turkishmusic.org'daki efsane Sezen Aksu tartışması. (30/04/2024 tarihinde <https://onedio.com/haber/nostalji-kusagi-15-yil-donumunde-turkishmusic-org-daki-efsane-sezen-aksu-tartismasi-586981> adresinden ulaşılmıştır.)

Yalçın, İ. & Bozkurt, K. (2020). Nef'î'nin şiirlerinde narsisizmin yansımaları. *Atlas Journal International Refereed Journal On Social Sciences*, 6(26), 175-191. <http://doi.org/10.31568/atlas.405>

Yaşaroğlu, H. (2013). Osmanlı'da bir darbe ve tahlili: Genç Osman örneği. *Turkish Studies*, 8(7), 705-732. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.5369>

Yorulmaz, H. (1992). Dopdolu bir ömür. *Dergâh*, 3(30), 22.

Yücebaş, H. (2004). *Hiciv ve mizah edebiyatı antolojisi*. İstanbul: L&M Yayıncılık.

BÖLÜM IV

Nef'i Divanı'ndaki Alışılmamış Bağdaştırmaların İşlevleri Üzerine

Mehmet Halil ERZEN¹⁷

Giriş

Gündelik hayatta kullanılan dil, kelime sayısı ve anlamsal yapı bakımından oldukça sınırlıdır ve gündelik dilde kullanılan ifadeler genellikle alışılmış, sıradan bir yapı arz etmektedir. Ancak gündelik dilde yer alan söz dizimleri zaman zaman şairlerin çeşitli kullanım hususiyetleri ile anlam katmanları oluşturabilir. Şairler, sahip olduğu sınırsız bakış açısı ve hayal gücünün ürünü olan şiir sayesinde gündelik dilde sıradan bir yapı içerisinde yer bulabilen sözcüklere yeni bir ruh ve anlamsal zenginlik katmayı başarır. Nitekim şiiri meydana getiren “düşünce, imge ve tasarımlar şiir için ne denli önemliyse, bunların dile getiriliş biçimi, söyleyişteki güçlülük de o ölçüde önemlidir. Hatta bir

¹⁷ Doç. Dr., Yüzüncü Yıl Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, Van/Türkiye, Orcid: 0000-0001-7026-6785, halilerzen@yyu.edu.tr

bakıma ‘Şiir bir söyleyiş sanatıdır’ ya da imgeler, duygu, düşünce ve coşkuları etkileyici bir biçimde söze dönüştürme yoludur” (Aksan, 1999, s. 8).

Şiir, diğer edebi türler arasında kendine has sanatsal dili ve estetik söylemiyle fark yaratarak öne çıkar. Şiir dilinin yaratıcısı olan şairin söylemedeki mahareti ve şiir dilinin işlevleri hakkında Toklu’nun (Toklu, 2003, s. 9) ifadeleri dikkate değerdir:

“Şiir, özünü oluşturan şairin duygu ve düşünce dünyasındaki özgün imge ve tasarımları, kendine özgü bir dile, yapı ve biçime dönüştürerek aktarıp okuyucuyu etkilemeyi, duygulandırmayı amaçlar ve diğer yazın türlerine oranla çok daha az sözcük kullanarak yoğun anlamlar aktarır. Dil içinde ayrı bir dil olarak da nitelendirilebilecek olan şiire özgü dilin, gündelik dilden farklarının ve oluşumunun açıklanmasında, şiir dilinin genel dilin kurallarından sapmalar gösterdiğinden ve dilin diğer işlevlerinin yanı sıra şiirsel bir işlevi olduğundan söz edilir.”

Şair, dilin imkânlarını artırmak amacıyla şiirde imge ve söz sanatlarına yer verir. İmge ve söz sanatlarının yanı sıra sözcüklerin günlük dildeki kullanımlarından hareketle yeni ilişkilendirmeler yoluyla anlatım ve söyleyiş kuvvetlendirilmiş olur. Bu ilişkilendirmeler neticesinde sanatsal ve özgün bir hal alan söz öbekleri, şairin kendine has bir dil tesis etmesine olanak sağlar ve bu yeni dille söz daha etkili bir biçimde aktarılır (Karaduman, 2020, s. 292).

Sözcükler tek başlarına bir düşünceyi aktarmada yeterince muktedir değildir. Ancak birden fazla sözcük bir araya gelerek çeşitli duygu ve düşünceleri aktarabilecek deyimler, tümceler ve sözceler meydana getirebilir. İşte tamlama, deyim gibi söz varlığı içerisindeki

öğeleri, tümce veya sözceleri anlamlı ve kabul edilebilir birimler halinde bir araya getirmeye bağdaştırma denmektedir (Aksan, 1999, s. 83). Şairler bahsi geçen bu anlamlı ve kabul edilebilir bağdaştırmaların yanı sıra bazen yan yana getirilmesi güç sözcükleri bir araya getirerek mantığa aykırı hareket etmiş gibi görünürler. Şairin anlatımını kuvvetlendiren; sanatçı yönünü, özgünlüğünü ve estetik anlayışını vurgulayan, sözcüklerin bu aykırı birliktelikleri alışılmamış bağdaştırmalar şeklinde ifade edilmiştir. “Doğrusu, şiir dilini büyük ölçüde geliştiren, zenginleştiren, ayırıksılaştıran, kendine özgüleştiren de bu “sapmalar”dır. Çünkü şiir dili, ölçünlü dilin kodlarıyla oynama, o kodlama içinde yeni, özel bir kod oluşturma işlemine dayanır ” (Kul, 2008, s. 374).

Arapça ve Farsça dillerinden alınan zengin bir sözlüğe sahip divan şiiri, var olduğu süre boyunca sürekli anlam katmanları oluşturarak yan anlamlarla genişlemiş, mecaz ve sembollerle zenginleşmiştir. Divan şairi, işlediği konuya derinlik katmak amacıyla edebi sanatlardan istifade etmiştir. Böylelikle metnin düz anlamı paradoksal bir hale getirilerek şiirin özgünlüğü ve sözün anlamı ortaya konulmuştur. Geleneğin sınırladığı divan şairi, sözde anlam ve hayal derinliğini Sebk-i Hindî üslubuyla yakalamaya çalışmıştır. Farklı olma arzusuyla söylenmemiş hayallerin peşine düşen divan şairi sadece anlamda değil söyleyişte de ince olmaya özen göstermiştir. Bunu yaparken sözcüklerin taşıdıkları anlam yükü ağırlaştığından dolayı zincirleme isim tamlamaları kurmuşlardır. Sözde, anlamda ve hayalde yeni arayışlar ifadede anlam kapalılığına sebebiyet vermiştir. Bunun neticesinde alışılmamış benzetmeler kullanılmış, anlamda derinliğe gidilerek soyut kavramların somut unsurlarla anlatılmasında semantik bir uyum sağlanmış, dilde-hayallerde-üslûpta son derece incelik ve

zarafet söz konusu olmuştur (Öztekin, 2009, s. 521-522). Derin, kapalı anlam ve zarif söyleyiş çabası dilde sapmaları beraberinde getirmiştir. Dildeki bu sapmalar uzun ve farklı terkiplerin ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Bu çalışmada Sebk-i Hindî tarzının etkilerini şiirlerinde yansıtan 17. yüzyıl divan şairlerinden Nef'î'nin, alışılmamış bağdaştırmalar açısından zengin bir içeriğe sahip gazelleri incelenmiştir. İncelenen şiirlerde tespit edilen alışılmamış bağdaştırmalar yapı ve kullanım biçimleri yönünden tasnif edilip örnek beyitler ışığında açıklanmaya çalışılmıştır. Bu çalışmada alıntılanan beyitler Metin Akkuş tarafından yayına hazırlanan *Nef'î Divanı* adlı çalışmadaki sıraya göre verilmiştir.

Metaforik bağdaştırmalar (Benzetme esasına dayalı olan bağdaştırmalar)

Metaforik bağdaştırmalarda benzeyen ve benzetilen arasında bir ilişki söz konusudur. Karaağaç, gösterge ve gösteren arasındaki ilişkinin (Karaağaç, 2018, s. 466) gösterge değerlerine (anlama) göre; aracısız (iconic) olduğu gibi, nedensiz (symbolic) yahut nedenli (metaphoric) olabildiğini ifade eder. Alışılmamış bağdaştırmaların, genel olarak anlam bakımından nedenli (metaphoric) eğretilmelerle bağlantı içinde olduğunu belirten Taylan Abiç ise bu hususa şunları belirtir: “Nedenli eğretilmeler üç eklemli bir anlama sahip olup genellikle eğretilmeli anlamlarla kurulan yeni anlam değerleri üretilmesine katkıda bulunur. Sosyal ve bireysel yönlü olan bu eğretilmeler, şiir sanatında genellikle bireysel bağları imler. Şair tarafından oluşturulan üç eklemli sözcük öbekleri, alışılmamış bağdaştırmalara ulaşmamızı sağlar. Farklı bir ifadeyle, bu tür tamlama

veya söz öbekleri oluşturmak, dilin sınırlı sayıdaki söz varlığıyla sonsuz anlamlar, imgeler yaratılmasını sağlar” (Abiç, 2020, s. 152).

Nef’î Divanı’nda aralarında anlamsal ve mantıksal bir uyum olmayan soyut ve somut sözcüklerin bir benzerlik ilgisi kurularak sık sık bağdaştırıldığı görülmektedir. Örneğin “dûşîzegân-ı fıkır” terkibi ile şairin anlatımlarındaki özgünlüğe yani “bıkr-i mana”ya dikkat çekilir ve şiir dili çerçevesinde yeni bir anlamsal uyum ortaya çıkar. Böylece telmih unsurlarından yararlanılarak Cebrail’in Meryem’e üflediği ruh ifade edilirken şair fikirlerini bir kızla, düşüncelerini de Meryem’le bağdaştırır. Biri soyut biri somut kavramlardan oluşan bu bileşimler ise çeşitli imgeler oluşturarak şairin özgün oluşunu anlatmada kullandığı özgün göndermeler haline gelir:

Âşıkım ammâ yine dûşîzegân-ı fikrime

Cebraîl’im Meryem-i endîşe mahremdir bana (Akkuş, 2018, s. 236)

Nef’î’nin üslup özelliklerini anlatmada kullanmış olduğu “sermâye-i tasavvur” ve “tûtî-i endîşe” gibi bağdaştırmalar dil, hayal gücü ve fikirlerin kılıç, sermaye ve tûtî ile metaforik yaklaşımları ile yapılmıştır:

Bu iktidâr-ı tabile ammâ ne fâide

Sermâye-i tasavvuruma gam ziyân verir (2018, s. 35)

Âferiniş tûtî-i endîşeme bir dâmdır

Ki o dâmin dâne-i pür imtinânıdır sözüm (2018, s. 28-29)

Dönse şemşîr-i hatîbe nola şemşîr-i zebân

Mülk-i nazmın hutbe-i emn ü amânıdır sözüm (2018, s. 28)

Bir başka beyitte “gamze-i sâkî” ifadesi ile gamzenin sarhoş ediciliği üzerinden bir bağdaştırma yapılmaktadır. Burada sâkî misali gamzenin de gönlü sarhoş edip karmaşaya sürüklemesi ve sarhoş olanın yaptıklarından sorumlu olmayacağı anlatılır. Anlam bakımından birbiriyle benzerlik ilişkisi içinde düşünülen bu kavramlar arasında metaforik bir bağ kurularak aşkın sarhoş ediciliği güçlü biçimde duyumsatılmıştır:

Âşûb-ı dil ü cân olıcak gamze-i sâkî

Mestâne ne işlerse sorulmaz güneş-i mest (2018, s. 245)

Rüstem ve Kahraman gibi güç ve savaşçılığın sembolü olan kişilerin sevgilinin göz ve bakışlarıyla bağdaştırılması, bu esnada kaş ve kirpik, mızrak ve yay gibi savaş aletlerinin de zikredilmesi zengin bir tenasüp oluşturmaktadır. Burada okurun zihninde oluşan görünüm bir tablo suretindedir:

Geh Kahramân-ı çeşmine ebrû kemân sunar

Geh Rüstem-i nigâhına müjgân sinân verir (2018, s. 35)

“Tîğ-ı kazâ”, “mushaf-ı sîne”, “gülistândır hayâlim” gibi ifadelerde metafor yapılarak günlük dildeki alışılmış yapıların

bozulması ve yeni bir yapının oluşması yani dönüşüm mümkün olmaktadır. Şiir dilini günlük dilden ayıran yalnızca şiire ait bu söz dizimleri ile az sözle çok anlam ifade etme hususu ön plana çıkar. Belirlenmiş imgesel kalıplar içinde kalan, şairin kendi algılama ve yorumlama biçimini işaret eden bu kullanımlarla anlamın sınırları da oldukça genişler:

Bir benim gibi cigerdâr ehl-i tab olmaz dahi

Cevher-i tîg-ı kazâ-yı nâgehânîdir sözüm (2018, s. 27)

Âyet-i *nûn velkalem*dir mushaf-ı sînemde yâ

Rüstem-i endîşemin tîr ü kemânıdır sözüm (2018, s. 27)

Bir gülistândır hayâlim dil şükûfte bülbülü

Ol gülistânın latîf âb-ı revânıdır sözüm (2018, s. 27)

Şair yaratılışının bir ata teşbihinde de benzeyen ile benzetilen arasındaki ilişkinin alışılmamış olması dikkat çeker. Sözcüklerin aralarında mantıksal bir ilişki olmaksızın kurulan bu ilişki okurun çağrışım ve anlam alanını genişletir:

Olmaz ey Nef'î bu vâdîde benimle heminân

Gelsin esb-i tabına mağrûr olan meydâna hep (2018, s. 241)

Aşağıdaki beyitte alışılmamış bağdaştırmaların “sözüm” kafiyesi gereği şekillendiği ilk mısradaki şairin sözlerinin, sırların ipucunun düğümü olarak ifade edildiği görülmektedir. Sözün anlam evrenini genişletmeyi sağlayan bir başka alışılmamış bağdaştırma örneği de sözün seb‘ü’l-mesânî incilerinin tesbihinin ipi olması hayalidir. Böylece söz dizimsel yapının dışına çıkılmıştır:

Ukde-i ser rişte-i râz-ı nihânîdir sözüm

Silk-i tesbîh-i dür-i sebalmesânîdir sözüm (2018, s. 27)

Uzak çağrışımlı bağdaştırmalar

Uzak çağrışımlı sözcüklerden oluşan bağdaştırmalar şiir dilinde okuru şaşırtıp düşündürme noktasında ön plana çıkar. Burada sözcüklerin anlamsal açıdan birbiri ile bir ilgisi yoktur. Böylece şair mantığın sınırlarını aşan sözlerle yeni bir anlam mantığı kurgulamayı başarır.

Toklu’ya göre: “Alışılmamış bağdaştırmalarda sözcüklerin temel anlamlarından çok, yan anlamlarından, çağrışım güçlerinden, uzak çağrışımlardan, duygu değerlerinden yararlanılarak, sözcüğe şair tarafından yüklenen değişik anlamlarla simgesel bir anlatım yaratarak okuyucunun etkilemesi, onda değişik imge ve tasarımların uyandırılması amaçlanır” (Toklu, 2003:147).

Nef’î Divanı’nda da bağdaştırmalarla oluşturulan değişik anlamların okurda yeni ve farklı duygu ve tasarımlar oluşturmaya dair birçok örnek mevcuttur. Örneğin; aşk gaminin orucunu tutmak, nazın

hayata yeni alışan bir çocuk olması gibi bağdaştırmalarda anlambilimsel ve mantıksal olarak kuralların dışına çıkılmakta; anlam yönünden zengin ses yönünden güçlü olan bu bağdaştırmalarla yeni tasavvurlara olanak sunulmaktadır:

Günü günden yig olsun rûzedârân-ı gam-ı aşkın

Demezler ki bizim de ıydımız nevrûzumuz vardır (2018, s. 165)

Ammâ o denli tıfl-ı nevâmûz-ı nâz ki

Ne âdet-i cefâ vü ne resm-i vefâ bilir (2018, s. 253)

Aşağıdaki beyitte de aşk, bir süpürge olarak düşünülmüş; burada şair okuru şaşırtma, düşündürme yoluyla etki sağlamayı başarmıştır. Sözcüklerin uzak anlamlarından ve gam, pak etme gibi sözcüklerin duygu değerlerinden yola çıkılarak oluşturulan bu imgeler soyut ve somutun bir aradalığı ile dilin anlatım sınırlarını da genişletmektedir:

Sînemde ne var ise gamın sildi süpürdü

Pâk etti harîm-i dili cârûb-ı muhabbet (2018, s. 243)

Nef'î şairlik yaradılışını gökyüzü, düşüncelerini güneşin doğduğu yer ya da âhın dumanını bir ejder olarak imgeleştirdiğinde ise hem yeni bir estetik yapı kurgulamış hem de söze özgünlük kazandırmış olur:

Bilhassa ejder ifadesi ile âhın üstlenmesi gereken özelliğın somutlaştırılma biçimi dikkat çekicidir:

Subh u şâmı fark olunmaz âsumân-ı tabımın

Maşrık-ı endîşemin hurşîd ü mâhı böyledir (2018, s. 252)

Sanırlar halka halka dûd-ı âhım evc-i alâda

Bir ejderdir ki sakf-ı künbed-i gerdâne yazmışlar (2018, s. 248)

Hayalin kuru ve sarkmış dudaklarla bağdaştırılması, şairin hayal gücü ve dil yeteneğini ortaya koyduğu ifadeler arasındadır. Burada anlamı yeniden kuran şair, şiirsel estetiği ön plana çıkarır; anlamı kapalı hale getirip okuru kendi his ve hayal dünyası içinde bir yoruma sürükler. Uzak anlamlı sözcüklerin bir aradallğı aykırı bir hayal gücüne olan vurguyu artırır:

Sonra gelsem dehre Hallâk-ı Maânî'den nola

Kâleb-i huşk-i hayâle rûh-ı sânîdir sözüm (2018, s. 28)

Gönül, şiir meydanındaki bir güreşçi olduğunda aralarında anlamsal yakınlık kurulamayacak sözcüklerin bağdaştırma yoluyla birbirine yaklaştırıldığı görülür. Burada şiir ve güreşçi gibi iki farklı niteliğın bir arada bulunması ile oluşan aykırı bir durum söz konusudur.

Böylece az sözle derin bir anlam kazanan beyit, okurun ilgisini ve dikkatini çekmeyi başarır:

Dil küştîgîr-i arsa-i nazm oldu Nef'î'yâ

Tutsun anınla kuvvet-i tabı olan güreş (2018, s. 262)

Hazineleri yılan veya ejderhaların beklediği inanışına yönelik bir atıfla şair, uzak çağrışımlı kalem ve ejderha gibi kavramlarla yeni bir imge oluşturmakta, böylece dilin olanakları zorlanarak sanatsal ifadeler ortaya konmaktadır:

Pâsbân olmuş bir ejderdir kalem genc-i dile

Ki o gencin şebçirâğı-ı pâsbânıdır sözüm (2018, s. 28)

Rahş, cevlân, meydan sözcüklerinin bir arada kullanılmasıyla canlı ve etkileyici bir tablo ortaya konulurken şairin izanını ve söz söyleme hususundaki maharetini anlatmada bu ifadelerin dikkat çekiciliği ön plana çıkar. Bu bağdaştırma ile oluşan görüntü bir meydanda koşutan ancak o meydana kendisine dar bulan hızlı ve çevik bir at imgesidir. Fahriyeye düşkünlüğü ile bilinen Nef'î için “rahş-ı izan” ve “arsa-i meydân-ı sühen” bağdaştırmaları güçlü bir anlatım yolu ortaya koyar:

Rahş-ı ızanım eger eylese cevîân-ı sühen

Teng ola cünbişine arsa-i meydân-ı sühen (2018, s. 214)

Duygu-çağrışım değeri yüksek sözcüklerle yapılan bağdaştırmalar

Ahın okları yaygın bir alışılmamış bağdaştırma örneğidir; ancak ahın melek kanatlarından bir yelekle feleğe ulaşması Nef'î'ye özgü, onun dil yeteneğini gösteren bir bağdaştırma örneği olarak karşımıza çıkar. Gerçekliğin sınırlarının zorlandığı bu anlatımdaki anlamsal dönüşümler esas olarak estetik görünümü oluşturur. Beyitte ah ve melek sözcüklerinin sahip olduğu duygu ve çağrışım değeri ön plana çıkmaktadır.

Tîr-i âhım yine bir demde erişti feleğe

Şehper-i bâl-i melektendir ana sanki yelek (2018, s. 264)

Aşağıdaki “dünyâ evi”, “bahr-ı kefi-i ihsân” ve “âb-ı hayât-ı sühen” gibi örnekler yaygın bir kullanıma sahip alışılmamış bağdaştırmalardır. Tekrar gibi görünmesine rağmen şiirde yeni anlamlar yüklenen bu bağdaştırmalar aynı zamanda okurda bir hissiyat ve düşünce oluşturmaktadır:

Her dem olsun rûh-ı pâkîne duâ-yı bî-hisâb

Evliyâdan tâ ki hâlî olmaya dünyâ evi (2018, s. 30)

Lutfu bir mertebe ki çarhı eder gark-ı güher

Mevchîz olduğu dem bahr-ı kefi-i ihsânı (2018, s. 31)

Haşre dek âb-ı hayât-ı sühen-i Bâkî’dir

Andırıp zinde kılan nâm-ı Süleymân Hânı (2018, s. 33)

Aşağıdaki beyitte çağrışım ve duygu yoğunluğu sunan şifâhâne sözcüğü sembolik bir değere sahiptir. Bu sözcüğün lütuf ile kullanılmış olması aşktan kaynaklı dert ve dermanın aynı kişiyle ilişkilendirilmesinin paradoksunu sunar. Lûtfun iyileştiriciliğine vurgu yapan bu ifadelerde Nef’î, umut ve çaresizlik gibi duyguları imgesel biçimde işlemektedir:

Derdimi bârî bu takrîb ile takrîr edeyim

Tâ şifâhâne-i lutfundan ere dermânı (2018, s. 33)

Şairin sözcüğe kendi yüklediği yeni anlam olarak karşımıza çıkan levh-i mahfuz ve gönül arasındaki tasavvufi çağrışımlar söz, levh-i mahfuz ve gönül sözcüklerinden bağımsız bir anlam değerine ulaşır. Girift bir anlam tabakası oluşturan “Levh-i mahfûz-ı sühendir dil-i pâk-i Nef’î” bağdaştırmasıyla Nef’î’nin gönlü ve levh-i mahfuz arasında kurulan iddialı ilgi anlatımının zenginleşmesini mümkün kılar:

Levh-i mahfûz-ı sühendir dil-i pâk-i Nef'î

Tab-ı yârân gibi dükkânçe-i sahhâf değil (2018, s. 266)

Benzetme dışındaki söz sanatları üzerine şekillenen bağdaştırmalar

Alışılmamış bağdaştırmalar “geniş bir düşünce-tasarım-duygu-görüntü yumağı” oluşturulması ve “göstergelerin ustaca, özgün bir biçimde” bağdaştırılması amacıyla kullanılmaktadır (Geçgel, 2005:441). Düşünce duygu ve tasarımları özgün biçimde ortaya koymak üzere yapılan bağdaştırmaların birçoğu metaforik yani benzetme esasına dayanmaktadır. Ancak diğer söz sanatları da bağdaştırma yapılırken kullanılabilir. Bu bağlamda genellikle kapalı istiare yani duygu aktarımı ile yapılan bağdaştırmalar ön plana çıkar.

Nigâh yani bakış sözcüğüyle bağdaştırılan sıcaklık ifadesinde veya yumuşaklık ile gülüş bağdaştırmasında duyular arasında bir aktarım yapılarak yani aslında kapalı istiare yoluyla okur bir yandan metne dahil edilirken diğer taraftan bu bağdaştırmalarla metnin sanatsal işlevine de katkı sağlanır. Ayrıca bir varlığa ait bir özelliğin başka bir varlığa aktarılmasıyla kişileştirilen bakış ve gülüş gibi kavramların anlatılmak istenen nitelikleri, dilin anlatım olanakları genişletilerek duyumsatılır. Bu noktada “takat getirmek” ifadesinde olduğu gibi deyim ve atasözlerindeki yardımcı eylem kullanımını da alışılmamış bağdaştırma örneği olarak düşünmek mümkündür:

Cezbe-i hüsne nice tâkat getirsin ehl-i aşk

Bir nigâh-ı germe döymezer bin cihân sabr ü şekîb (2018, s. 241)

Reftâr-ı germi hande-i nerm ile kıl ki tâ

Ömrüm geçe ferahla geçer çün şitâb ile (2018, s. 282)

“Şâdâb-ı nâz” yani nazın suya kanması soyut bir unsurun somutlaştırılarak kişileştirilmesi ile yapılan bir bağdaştırma örneğidir. Bu güçlü yeni imge anlatıma derinlik katmayı sağlamış, anlamın gizlenmesi yoluyla ortaya çıkan çağrışımsal yapı estetik zevki artırmıştır. Bu şairane buluşla ayrıca okurun kendi hayal dünyasını şekillendirmesi de mümkün olmaktadır. Korku ve şiddet anlamları içeren “şemşîr-i istiğnâ, katl-i uşşâk” ifadeleri ile sevgiliye dair güzellik unsurlarının yarattığı güzellik ve mutluluk hisleri arasındaki çelişki ise klasik şiirin anlatım evreninin sunduğu paradoksal yapının şaşırtıcılığına dair izler taşır:

Katl-i uşşâk etmeden âr eylemezdi gamzesi

Olmasa şemşîr-i istiğnâsı ger şâdâb-ı nâz (2018, s. 259)

Nef’î aşağıdaki beyitte ise aynanın gönlü söylemiyle saflık, berraklık ilgisinden yola çıkarak gönül ayna bağdaştırması yapmaktadır. Bu noktada ayna bir kişi olarak tasavvur edilmiş ve onun gönlüne sevgilinin güzelliğinin sığamayacağı ifade edilmiştir:

Derûn-ı âyîneye tâb-ı talatın sığmaz

Revâdır âyîne olursa âfîtâb sana (2018, s. 239)

SONUÇ

Alışılmamış bağdaştırmalar divan edebiyatında Sebk-i Hindî akımı ile beraber yaygınlık kazanmış Nef'î, Neşâtî, Nailî, Fehim-i Kadim, Şeyh Galip gibi birçok şairin divanlarında sıklıkla yer bulmuştur.

Zaman, mekan ve kişilerden bağımsız, dil düzeni gelenekle belirlenmiş bir sistem olarak divan şiiri şairlerin özgün ve tamamen diğerlerinden bağımsız olmalarını engelleyen klasik bir yapıya sahiptir. Buna rağmen şairler dilin imkanlarını zorlayarak özgün ve yeni hayaller ortaya koymayı başarmıştır. Bu bağlamda zaman zaman yer verilen alışılmamış bağdaştırmalarla sınırlı sayıdaki sözcüklerin şiirdeki sınırları olmayan bir dünyaya uyumu mümkün olur. Nitekim söylenmemiş anlamlar, kurulmamış hayaller sözcüklerin sözlük anlamlarından çıkması yani dilin olanaklarının genişletilmesi ile sağlanabilir. Bunu mümkün kılan alışılmamış bağdaştırmalarla diğer taraftan geleneğin içindeki bireyselliğin, orijinalliğin kapısı da aralanır.

Alışılmamış bağdaştırmalar, sözün şairin ihtiyacı doğrultusunda genişlemesine olanak sağlamaktadır. Alışılmamış bağdaştırmalardaki dil değişimleri şairin bireysel tercihleri olduğundan oluşan yeni yapılarla şairin hayal gücünü, zekasını, üretim yeteneğini ortaya koyar. *Nef'î Divanı* incelediğinde de dili başarıyla kullanan şairin anlam derinliğini sağlamak için sık sık alışılmamış bağdaştırmalara yer verdiği görülmektedir. Alışılmamış bağdaştırmalar şiirlerde genel olarak söz öbekleri yani terkipler düzeyinde gerçekleşmektedir. Şair, yepyeni anlam birimleri oluşturduğu bu terkipler dışında yaygın olarak

kullanılan alışılmamış bağdaştırma içeren terkiplere de yer verir. Bu terkipler genellikle şairin hem dünya görüşünü hem de sıklıkla yaptığı fahriyelerini dikkat çekici kavramlarla sunma olanağı yaratır.

Nef'î Divanı'nda benzetme temeli üzerine kurulan alışılmamış bağdaştırmalar oldukça fazladır. Ayrıca yine uzak çağrışımlı sözlerle yapılan alışılmamış bağdaştırmalarda ve duygu çağrışım değeri yüksek olan sözcüklerin bağdaştırılmasında da şiir bir üst dilin kullanımıyla gündelik dilden uzaklaştırılırken ince hayallerin okura aktarabilmesi mümkün olabilmektedir. Ayrıca divandaki alışılmamış bağdaştırma örneklerinin büyük çoğunluğunun beytin bütününe hakim olan duygunun somutlaştırılması işlevine yönelik olduğu dikkat çekmektedir.

KAYNAKÇA

Abiç, T. (2020). Nazım Hikmet'in '835 Satır' Kitabında Alışılmamış Bağdaştırmalar Üzerine Bir İnceleme. *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*. Sayı 28, s. 147-162.

Akkuş, M. (2018). *Nefi Divânı*. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/57741,nefi-divanipdf.pdf?0> (19.12.2024)

Aksan, D. (1999). *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*. Engin Yayınları.

Aksan, D. (1999). *Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi*. Engin Yayınları.

Geçgel, H. (2005). İkinci Yeni Şiirinde Sapmalar. *Uluslararası IV. Dil, Yazın ve Deyişbilim Sempozyumu Bildirileri*. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yayınları. s. 439-448.

Karaağaç, G. (2018). *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TDK.

Karaduman, R. (2020). Neşâtî Divânı'nda bir anlamsal sapma çeşidi olarak alışılmamış bağdaştırmalar. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö8), 291-306. DOI: 10.29000/rumelide.814211.

Kul, E. (2008). Şiir Dilinde Sapmalar ve Bir Uygulama. *e-Journal of New World Sciences Academy*, Volume: 3, Number: 3, 373-389.

Öztekin, Ö. (2009). Eski Şiire Diyalektik Gönderme: Sebk-İ Hindî'nin Alışılmamış Bağdaştırmalarında Metaforik Bir Yansıma Olarak Karşıtların Birliği. *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 4/1-I, 519-528.

Toklu, M. O. (2003). Alışılmamış Bağdaştırmaların Anlam Yapısı. *II. Dil, Yazın ve Değişbilim Sempozyumu Bildirileri*. Çukurova Üniversitesi Yayınevi. s. 144-153.

Toklu, M. O. (2003). *Şiir Dili ve Çevirisi*. Akçağ Yayınları.